

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie
Studijní obor: Demografie se sociologií

Barbora Haklová

Plánování plodnosti českých žen v kontextu preferenční teorie
Fertility planning of Czech women in the context of preference theory

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. RNDr. Jiřina Kocourková, Ph.D.

Praha, 2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 2. května 2022

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala doc. RNDr. Jiřině Kocourkové, Ph.D. a také RNDr. Jitce Slabé, Ph.D. za cenné rady, konzultace, připomínky, trpělivost a jejich věnovaný čas. Dále bych chtěla poděkovat svému partnerovi, rodině a přátelům za podporu při studiu a při psaní této práce.

Plánování plodnosti českých žen v kontextu preferenční teorie

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je nalézt, zda se odlišné preference českých žen odrážejí v plánování rodičovství, a to z hlediska časování a intenzity plodnosti. Teoretická část práce představuje teoretické koncepty diferenciac plodnosti. To jsou druhý demografický přechod a preferenční teorie. Nejdříve se zabývá těmito koncepty obecně v Evropě a následně se věnuje jejich aplikacím na území České republiky. Analytická část pracuje s daty z výběrového šetření Ženy 2016. Nejdříve si rozdělí ženy dle typologie preferenční teorie. Následně za pomoci analýzy kontingenčních tabulek a popisné charakteristiky dat zjišťuje, jaký je mezi preferencemi českých žen a časováním a intenzitou plodnosti vztah. Výsledky analýzy ukazují, že mezi preferencemi českých žen a intenzitou i časováním jejich plodnosti se podařilo na datech výběrového šetření Ženy 2016 prokázat vztah.

Klíčová slova: preferenční teorie, plánování rodičovství, odkládání rodičovství, diferenciac plodnosti, Česká republika

Fertility planning of czech women in the context of preference theory

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to find out, if the different preferences of Czech women are reflected in family planning, in terms of timing and intensity of fertility. The theoretical part of the thesis present theoretical concepts of fertility differentiation. Such as the second demographic transition and preference theory. First it deals with these concepts in general in Europe and then deals with their applications in the Czech Republic. The analytical part operates with data from sample survey Women 2016. First women are divided according to the typology of preference theory. Then with the help of analysis of contingency tables and descriptive characteristics of the data, finding out what is the relationship between the preferences of Czech women and the timing and intensity of fertility. The results of the analysis show that there is a relationship between the preferences of Czech women and the intensity and timing of their fertility on the data from sample survey Women 2016.

Keywords: preference theory, parenthood planning, postponement of parenthood, fertility differentiation, Czech republic

Počet znaků: 87 365

OBSAH

Seznam tabulek.....	6
Seznam grafů.....	8
1 Úvod.....	9
2 Teoretické koncepty diferenciacie plodnosti.....	11
2.1 Druhý demografický přechod.....	11
2.2 Preferenční teorie.....	12
2.2.1 Kontext preferenční teorie.....	12
2.2.2 Kritika preferenční teorie.....	15
3 Aplikace druhého demografického přechodu a preferenční teorie v České republice.....	16
3.1 Druhý demografický přechod v České republice.....	16
3.2 Pět zásadních změn pro pochopení postavení žen v české společnosti.....	17
3.3 Preferenční teorie v České republice.....	18
4 Výzkumné otázky a hypotézy.....	25
5 Zdroje dat.....	27
5.1 Český statistický úřad.....	27
5.2 Výběrové šetření Ženy 2016.....	27
6 Metodologie.....	28
6.1 Metody výpočtů demografických ukazatelů.....	28
6.2 Úprava a transformace dat z výběrového šetření Ženy 2016.....	29
6.3 Analýza dat výběrového šetření.....	33
7 Analýza plodnosti v České republice v letech 1990–2019.....	35
8 Výsledky dat Ženy 2016.....	38
8.1 Typologie žen dle preferenční teorie.....	38
8.2 Vztah mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním.....	39
8.3 Vztah mezi preferencemi žen a plánovaným počtem dětí.....	43
8.4 Vztah mezi preferencemi žen a časováním plodnosti.....	46
9 Diskuse.....	48
10 Závěr.....	51
11 Seznam použité literatury.....	53

Seznam tabulek

Tabulka 1: Klasifikace preferencí životního stylu žen ve 21. století ve Velké Británii a Španělsku dle Hakimové.....	14
Tabulka 2: Profily tří typů životních preferencí, ženy ve věku 20–40 let v České republice, %.....	19
Tabulka 3: Angažovanost v práci/rodině dle pohlaví (sloupcová procenta).....	21
Tabulka 4: Preferovaný model ideální rodiny – rozložení odpovědí podle pohlaví.....	23
Tabulka 5: Rozložení preferencí životního stylu u žen v České republice podle vzdělání (řádková procenta a znaménkové schéma).....	24
Tabulka 6: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Vzdělání“.....	29
Tabulka 7: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Plánovaný počet dětí“.....	30
Tabulka 8: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Rok narození“.....	30
Tabulka 9: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Angažovanost žen“.....	31
Tabulka 10: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Ideální model rodiny“.....	32
Tabulka 11: Typologické schéma preferencí životního stylu.....	33
Tabulka 12: Typologie žen dle preferenční teorie v České republice (absolutní a relativní četnosti).....	38
Tabulka 13: Typologie žen dle preferenční teorie a generace 1966–1976 v České republice (absolutní a relativní četnosti).....	39
Tabulka 14: Typologie žen dle preferenční teorie a generace 1977–1990 v České republice (absolutní a relativní četnosti).....	39
Tabulka 15: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle nejvyššího dosaženého vzdělání v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1966–1976 v České republice.....	40
Tabulka 16: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle nejvyššího dosaženého vzdělání v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1977–1990 v České republice.....	41
Tabulka 17: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a nejvyššího dosaženého vzdělání, 1966–1976	42

Tabulka 18: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a nejvyššího dosaženého vzdělání, 1960–1990.....	43
Tabulka 19: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen plánovaného počtu dětí v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1966–1976 v České republice.....	43
Tabulka 20: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen plánovaného počtu dětí v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1977–1990 v České republice.....	44
Tabulka 21: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a plánovaného počtu dětí, 1977–1990.....	45
Tabulka 22: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a plánovaného počtu dětí, 1960–1990.....	46
Tabulka 23: Popisná charakteristika dat generace 1966–1976.....	47
Tabulka 24: Popisná charakteristika dat generace 1977–1990.....	47

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj úhrnné plodnosti v České republice, 1990–2019.....	35
Graf 2: Vývoj průměrného věku matky při narození dítěte a průměrného věku matky při narození prvního dítěte v České republice, 1990–2019.....	37
Graf 3: Rozložení žen dle typů odvozených z preferenční teorie v rámci kategorií nejvyššího dosaženého vzdělání a odděleně pro generace 1966–1976 a 1977–1990.....	41
Graf 4: Rozložení žen dle typů odvozených z preferenční teorie v rámci plánovaného počtu dětí a odděleně pro generace 1966–1976 a 1977–1990.....	45

Kapitola 1

Úvod

Plánování plodnosti se ve vyspělých státech považuje za základní lidské právo (Uzel a Mitlöhner, 2007). Ženy se mohou samy svobodně rozhodovat o počtu dětí a o časování jejich narození (Kocourková, 2006). To, že si ženy mohou regulovat svou plodnost a rodit především chtěné děti, je způsobeno rozvojem nových antikoncepčních metod (Kocourková, 2009). Zkoumání plánování plodnosti nabylo většího významu v souvislosti s nástupem odkladu plodnosti do vyššího věku žen a poklesu plodnosti pod hranici prosté reprodukce, které Česká republika zaznamenává od počátku 90. let dvacátého století.

V souvislosti se změnami reprodukčního chování a vznikem nového reprodukčního modelu se začala projevovat diferenciaci v reprodukčním chování žen. Ženy dostaly více prostoru pro svůj osobnostní rozvoj a mohly se samy rozhodnout, jakým směrem se chtějí orientovat. Některé ženy se chtěly věnovat svému kariéernímu růstu a umístit se na vysněné pozici na trhu práce nebo se věnovat svým zálibám a koníčkům. Jiné ženy zas chtěly pečovat o domácnost a rodinu. Jsou zde ale i ženy, které chtěly skloubit kariéerní i rodinný život dohromady. Tématem této bakalářské práce tedy je plánování intenzity a časování plodnosti českých žen s ohledem na jejich preference.

Teoretická část práce představuje koncept vysvětlující diferenciaci plodnosti, který se nazývá preferenční teorie. Autorem tohoto konceptu je britská socioložka Catherine Hakimová, která preferenční teorii vytvořila na základě svého empirického výzkumu ve Velké Británii a ve Španělsku (Hakim, 2000, 2003). Preferenční teorie dělí ženy dle jejich preferencí do tří skupin: ženy orientované na zaměstnání, ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu. Hakimová uvádí, že díky této teorii by měla mít společnost možnost predikovat plodnost žen na základě jejich preferencí (tedy jak se žena bude rozhodovat mezi trhem práce a rodinným životem). Tuto teorii se na české společnosti pokusili ověřit hned dvakrát Rabušic a jeho spolupracovníci (2007, 2014). Poprvé ji testovali v roce 2007, avšak nebyli s výsledky zcela spokojeni z důvodu nenaplnění předpokladů od Hakimové (2000, 2003). Jako jeden z důvodů uvádí chybnou operacionalizaci (Rabušic a Chromková Manea, 2007). Proto se v roce 2014 pokusili znovu otestovat tuto teorii. Tentokrát upravili indikátory a přidali ještě čtvrtou skupinu žen „nekonzistentní“, tedy ženy, které ještě nejsou rozhodnuté, jakým směrem se jejich preference orientují (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

Cílem této bakalářské práce je nalézt, zda se odlišné preference českých žen odrážejí v plánování rodičovství, a to konkrétně z hlediska časování a intenzity plodnosti. Analytická část práce, jak

už vyplývá z cíle práce, se nebude zabývat realizací plodnosti, ale pouze jejím samotným plánováním. Jelikož ne všechny ženy realizují svou plodnost dle svých představ. Tedy i výzkumné otázky a hypotézy vytyčené v kapitole 4 – *Výzkumné otázky a hypotézy* se vztahují pouze k samotnému plánování plodnosti. Analytická část pracuje především s daty z výběrového šetření Ženy 2016, zde byly dotazovány ženy narozené v letech 1966–1990. Lze zde nalézt dvě skupiny generace žen, které mají odlišné časování plodnosti. První skupinou je generace žen narozených v letech 1966–1976, v této generaci převažují ženy, kterým se narodilo první dítě do jejich 25 let. Ve druhé skupině jsou ženy narozené v letech 1977–1990. Zde převažují ženy, kterým se narodilo první dítě ve věku 25 a více let (Slabá, 2021). Na datech výběrového šetření Ženy 2016 je testována platnost preferenční teorie, která je porovnávána s výsledky typologie preferenční teorie od Rabušic a Chromková Manea (2014). A následně jsou na těchto datech ověřovány i hypotézy, které vycházejí z kapitoly 2 - *Teoretické koncepty diferenciac plodnosti* a kapitoly 3 - *Aplikace druhého demografického přechodu a preferenční teorie v České republice*

Kapitola 2

Teoretické koncepty diferenciacie plodnosti

Tato kapitola bakalářské práce si klade za cíl představit teoretické koncepty, které vysvětlují proměny reprodukčního chování ve vyspělých státech. Konkrétně se to týká proměn, které započaly ve druhé polovině dvacátého století. V první části se představuje koncept druhého demografického přechodu na území Evropy. Druhá část je věnována konceptu preferenční teorie od Catherine Hakimové, která je založena na empirickém výzkumu ve Velké Británii.

2.1 Druhý demografický přechod

Teorie druhého demografického přechodu byla koncipována za účelem vysvětlení změny v reprodukčním chování, jakou je i oddalování narození prvního dítěte do vyššího věku matky. Za jedny z hlavních znaků druhého demografického přechodu se považují zvyšování průměrného věku matky při narození prvního dítěte a snižování úhrnné plodnosti, kdy hodnoty klesaly až pod hranici prosté reprodukce, tj. 2,1 dítěte na jednu ženu v jejím reprodukčním období¹. Autory této teorie jsou Dirk van de Kaa a Ron Lesthaeghe, kteří s touto koncepcí přišli v roce 1986 (Polesná a Kocourková, 2016). Van de Kaa (1987) vidí druhý demografický přechod jako individualistický, neboť klade důraz na seberealizaci jedinců a je spojován s rychle se měnící povahou rodinného a prokreačního chování, tedy i se snižováním plodnosti.

Změny rodinného a prokreačního chování, neboli druhý demografický přechod, začaly v Evropě v polovině šedesátých let dvacátého století. Je důležité zmínit, že tento proces nenastal na celém území Evropy ve stejný moment. Jako první se změny rodinného chování začaly vyskytovat ve státech severní Evropy. Tyto změny se následně začaly projevovat i ve státech západní a jižní Evropy (Rychtaříková, 2001). Ve státech střední a východní Evropy se až do konce osmdesátých let dvacátého století rodinné a prokreační chování, na rozdíl od ostatních států Evropy, nijak neměnilo z důvodu komunistického režimu.

¹ Jako reprodukční období ženy se považuje věkové rozmezí 15–49 let. V rozmezí tohoto období je žena schopna zplodit potomka (Klufová a Poláková, 2010).

2.2 Preferenční teorie

S příchodem změn v rodinném a prokreačním chování se čím dál více začala projevovat diferenciaci v reprodukčním chování žen. Ženám se začalo dostávat více prostoru pro jejich osobnostní rozvoj a mohly se začít samy rozhodovat, kde by se chtěly angažovat. Některé ženy si přály co nejdříve založit rodinu a být ženami v domácnosti. Jiné ženy se zas nejdříve chtěly věnovat svému kariéernímu růstu a dosáhnout tak své vysněné pracovní pozice nebo se věnovat svým koníčkům a až poté zakládat rodinu. Skloubit dvě tak odlišné složky, jako je rodina a placené zaměstnání, není v dnešní době nic jednoduchého. Teoretických přístupů, které se zabývají vysvětlením diferenciaci reprodukčního chování žen, existuje více. Tato kapitola se podrobněji zaměřuje na preferenční teorii² od Catherine Hakimové.

Catherine Hakimová je britská socioložka, která se pokouší nalézt a následně vysvětlit faktory, které způsobují diferenciaci reprodukce žen na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století. Jejím cílem bylo vytvořit univerzální model, který by dokázal predikovat, jak se žena bude rozhodovat při volbě mezi rodinným životem a pracovním trhem. Chtěla vytvořit model, který by za pomoci co nejmenšího počtu otázek dokázal identifikovat tři typy žen (orientované na zaměstnání, adaptivní, orientované na rodinu). Na základě těchto tří skupin dokáže určit, jaké hodnoty ženy mají a zda je jejich prioritou založení rodiny, nebo úspěchy v kariéerním růstu (Hakim, 2000, 2003).

Preferenční teorie vznikla na základě empirického výzkumu ve Velké Británii a následně ve Španělsku v roce 1999. Do výzkumu Hakimová vybírala respondentky starší 16 let za pomoci prostého náhodného výběru domácností a osobních rozhovorů. V konečném vzorku bylo 1960 žen. K výzkumu použila pouze tři otázky. První otázka se dotazovala, zda by žena chodila do placeného zaměstnání i přes to, že by byla dostatečně finančně zajištěna. Druhá otázka se ptala na ideální model rodiny (například, zda preferují rodinný model, kde je pouze manžel zaměstnaný a žena se stará o domácnost, nebo zda preferují rodinný model, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o rodinu a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem). A poslední, třetí otázka se dotazovala, kdo je v jejich rodině hlavním zdrojem příjmu (Hakim, 2003).

2.2.1 Kontext preferenční teorie

Preferenční teorie od Catherine Hakimové vychází z kontextu historických změn, které nastaly ve státech západní Evropy. Její platnost se tedy může v ostatních státech lišit. Preferenční teorie je založena na čtyřech vstupních předpokladech. 1) proměna příležitostí žen, 2) heterogenita žen v prioritizaci rodiny a zaměstnání, 3) střet zájmů tří výše popisovaných skupin žen, 4) odlišná reakce skupin žen na opatření rodinné a sociální politiky.

První vstupní předpoklad se věnuje změnám ve společnosti a na trhu práce, které nastaly na konci dvacátého století. Tyto změny přinesly dle Hakimové tzv. „nový scénář“ možností a příležitostí pro ženy. Následující změny nemusely automaticky nastat ve všech moderních společnostech. Hakimová nepopírá, že už i dříve měly ženy stejné možnosti

² Preference theory

a příležitosti jako muži, avšak uvádí, že se to stávalo velice zřídka a byly to spíše výjimky v některých malých elitách.

Podle Catherine Hakimové je následujících pět změn, které následně vedly k novým příležitostem právě pro ženy, zásadních pro pochopení postavení žen ve společnosti.

- 1) V šedesátých letech dvacátého století nastala antikoncepční revoluce, která přinesla nové antikoncepční metody. Díky těmto novým antikoncepčním metodám se ženám usnadnil přístup ke kontrolování a regulování své plodnosti dle jejich osobních hodnot a preferencí. Nové antikoncepční metody přispěly i k větší samostatnosti a svobodě žen.
- 2) Další změnou, která přispěla k větší svobodě žen, byla revoluce rovných příležitostí. Díky této revoluci měly ženy poprvé v historii rovný přístup na trh práce a možnost dosáhnout takové pracovní pozice, na kterou byly předtím obsazováni pouze muži. V některých státech byl tento přístup rovných příležitostí rozšířen nejen na úrovni trhu práce, ale i v oblasti bydlení, finančních služeb, veřejných služeb a veřejných funkcí.
- 3) Začalo vznikat více pracovních pozic v oborech administrativy nebo úřednictví, které byly pro ženy mnohem atraktivnější než dělnické profese.
- 4) Další zásadní změnou pro lepší postavení žen ve společnosti byl vznik částečných pracovních úvazků. Díky této možnosti ženy nemusely upřednostňovat placenou práci na úkor rodiny nebo jejich koníčků.
- 5) V moderních společnostech začal narůstat význam hodnot, postojů a osobních preferencí žen při volbě v jejich životním stylu.

Druhý vstupní předpoklad preferenční teorie se zabývá heterogenitou žen. V šedesátých letech dvacátého století se začal klást větší důraz na osobní rozvoj, tím pádem se ženy začaly angažovat v různých společenských sférách. Některé se chtěly angažovat na trhu práce a jiné se zas věnovaly své rodině a domácnosti. Měly tedy odlišné hodnoty a preference. Hakimová rozdělila ženy dle jejich hodnot a preferencí do následujících tří skupin (viz tabulka 1):

- Ženy orientované na zaměstnání (work-centred)
- Ženy adaptivní (adaptive)
- Ženy orientované na rodinu (home-centred)

Třetí vstupní předpoklad uvádí, že ženy mají v rámci tří skupin preferenční teorie odlišné osobní preference a hodnoty. Z tohoto důvodu mohou mezi ženami následně vzniknout konflikty.

Ve čtvrtém vstupním předpokladu Hakimová uvádí, že odlišnost tří skupin žen způsobuje i různorodé reakce na opatření sociální politiky (Hakim, 2000, 2003; Rabušic a Chromková Manea, 2006).

Tabulka 1 zobrazuje kompletní klasifikaci preferencí životního stylu žen dle Catherine Hakimové. Jak už bylo výše zmíněno, rozložení tří skupin vychází z empirického výzkumu z Velké Británie a ze Španělska. Hakimová uvádí, že každá skupina žen bude odlišně reagovat na sociální a rodinnou politiku. Například pokud se zavedou výhody pro ženy, které se stanou matkami (jako je třeba finanční příspěvek), tak ženy, které jsou orientované na zaměstnání to nijak neocení. Důvodem může být fakt, že tyto ženy nemají problém s tím, že by měly málo financí, ale s tím, že by musely na nějakou dobu omezit své zaměstnání, a to je pro tyto ženy nepředstavitelné (Hakim, 2000).

První skupinou jsou ženy orientované na rodinu. Tyto ženy jsou spíše menšinovou skupinou, jsou velice citlivé na rodinnou politiku, avšak na politiku zaměstnanosti nijak nereagují. Obvykle po uzavření sňatku mají ženy tendenci věnovat se rodině a domácnosti a ukončit pracovní úvazek. Ženy v této skupině zcela neláká trh práce, ale pokud je to nutné, například z důvodu nevyhovujících finančních podmínek, do zaměstnání se vrátí. Tato skupina obvykle má velké rodiny a více dětí než ženy orientované na zaměstnání.

Druhou skupinou jsou ženy adaptivní. Toto jsou ženy, které striktně neupřednostňují rodinný život a ani trh práce, ale chtějí se realizovat v obou oblastech. Je to také nejčetnější skupina, co se týče preferenční teorie. Tyto ženy často odcházejí na částečný pracovní úvazek po tom, co se jim narodí děti, aby mohly trávit čas s rodinou, ale zároveň aby také nevypadly z profesního života. Stává se, že i tyto ženy zůstávají v práci na plný pracovní úvazek. Tato skupina ale velice citlivě reaguje na sociální a rodinnou politiku.

Třetí a zároveň poslední skupinou jsou ženy orientované na zaměstnání. V této skupině se nachází, stejně jako ve skupině žen orientovaných na rodinu, menšina žen. Tyto ženy, jak už z názvu vyplývá, upřednostňují zapojení na trhu práce a chtějí si budovat svou kariéru. V této skupině se nejvíce vyskytují ženy s vysokoškolským vzděláním. Nacházejí se zde i ženy, které před rodinným životem upřednostňují i své koníčky (sport, umění...). Jejich reakce na rodinnou politiku není žádná, spíše reagují na změny v ekonomických příležitostech (Hakim, 2000, 2003).

Tabulka 1: Klasifikace preferencí životního stylu žen ve 21. století ve Velké Británii a Španělsku dle Hakimové

Ženy orientované na rodinu	Adaptivní ženy	Ženy orientované na zaměstnání
20 % žen (variuje mezi 10 a 30 %)	60 % žen (variuje mezi 40 a 80 %)	20 % žen (variuje mezi 10 a 30 %)
Jejich životní prioritou jsou děti a rodina.	Různorodá skupina, do níž se řadí ženy, které chtějí spojit práci s rodinou, které jednájí podle okolností a které neplánují kariéru.	Především bezdětné ženy. Životní prioritou je zaměstnání nebo rovnocenné aktivity jako politika, sport, umění atd.
Nepreferují placenou práci a zaměstnání.	Chtějí pracovat, ale pracovní kariéru nepodřizují vše.	Výrazně se angažují v zaměstnání nebo v rovnocenných aktivitách.
Kvalifikaci získaly díky svým intelektuálním schopnostem.	Kvalifikaci získaly se záměrem pracovat.	Velké investice do kvalifikace kvůli zaměstnání nebo jiným aktivitám.
Počet dětí je ovlivněn sociální politikou státu, bohatstvím rodiny atd. Nereagují na politiku zaměstnanosti.	Skupina citlivá na sociální politiku státu, na politiku zaměstnanosti a politiku rovných příležitostí.	Jsou citlivé na ekonomické příležitosti, politické příležitosti, umělecké příležitosti atd. Nereagují na sociální/rodinnou politiku.

Zdroj: Hakim, 2000, str. 6³

³ Překlad do českého jazyka od Rabušic a kol., 2006, str. 36

2.2.2 Kritika preferenční teorie

Catherine Hakimová se se svým konceptem preferenční teorie také potýká s řadou kritik od ostatních autorů. Kritizována je především z důvodu přílišného zjednodušení reality. Většina jejích kritiků se shoduje na tom, že Hakimová nebere v potaz důvod, proč se ženy takto rozhodly nebo co je přimělo k tomu, aby se tak rozhodly. Kritici tvrdí, že preference těchto žen jsou do jisté míry vyvářeny sociální strukturou, ve které se ženy nacházejí. Někdy se ženy navzdory svým hodnotám a preferencím musí rozhodnout jinak. Důvodem může být, že jim společnost nedá jinou možnost (McRae, 2003; Charles a James, 2003).

Susan McRaeová je jedna z kritiček preferenční teorie, která se na svých datech pokusila otestovat platnost preferenční teorie. Uvádí, že preferenční teorie je důležitý koncept, který nám pomáhá pochopit ženy na trhu práce, avšak nemá dostačující důkazy k tomu, že by preferenční teorie mohla pomoci předvídat plodnost žen. Podle McRaeové nelze striktně rozdělit preference žen do tří skupin. Ženám se v průběhu času preference mění a budou tedy mezi skupinami přecházet a své preference měnit. Také to celé záleží na tom, jaké možnosti se ženám v průběhu jejich života vyskytnou a jak se k nim postaví. Ženy tedy ovlivňuje především sociální struktura, ve které se nacházejí. Příkladem může být žena, která nemá dostatečné finanční prostředky na to, aby mohla zůstat s dítětem doma a naplno se mu věnovat. Tato žena i přes to, že má jiné preference, je nucena si vybrat vhodnější alternativu pro tuto chvíli a tou je placené zaměstnání. To, jak a proč se takto žena rozhodla, bylo z důvodu, že v danou chvíli neměla jiné „lepší“ možnosti. Je tedy důležité dívat se i na to, co přesně ženy přimělo se takto rozhodnout (McRae, 2003).

Jako jednou z dalších kritik jsou odlišné společenské kontexty a různé etapy vývoje ve státech. Hakimová uvádí, že vytvořila univerzální model, který by se mohl aplikovat i v jiných státech, než je Velká Británie a Španělsko. Avšak nelze tvrdit, že je tento teoretický koncept univerzálním modelem a že ho lze jen tak aplikovat ve kterémkoliv státu. Tento koncept nelze označit za univerzální model a jeho aplikace v jiných zemích může být do jisté míry omezená.

Kapitola 3

Aplikace druhého demografického přechodu a preferenční teorie v České republice

Tato kapitola hodnotí představené teoretické koncepty a jejich platnost na území České republiky. Jako první se zabývá druhým demografickým přechodem, který v České republice začal na konci osmdesátých let dvacátého století. Následně zhodnocuje, zda v české společnosti proběhlo všech pět zásadních změn pro pochopení postavení žen ve společnosti, které jsou stěžejní pro platnost preferenční teorie. Nakonec se tato kapitola věnuje aplikaci preferenční teorie v české společnosti od Rabušice a kol. Nejdříve popisuje aplikaci preferenční teorie z roku 2007 a poté její upravenou verzi z roku 2014.

3.1 Druhý demografický přechod v České republice

V České republice začal druhý demografický přechod později než ve státech západní Evropy. Zatímco se v šedesátých letech v západní Evropě začala snižovat úhrnná plodnost, tak v České republice kolem sedmdesátých let dvacátého století začala úhrnná plodnost narůstat. Příčinou nárůstu úhrnné plodnosti byla reakce na vládní opatření, která zaváděla výhody pro rodiny s dětmi. Tato opatření vyvolala velký nárůst počtu narozených dětí. Tento nárůst vyvrcholil v letech 1974–1975, kdy úhrnná plodnost činila 2,45 dítěte na jednu ženu v jejím reprodukčním období. Dětem narozeným v tomto období se také říká „Husákovy děti“ (Kučera, 2008, str. 233). Rysy, které se považují za nástup druhého demografického přechodu, se v západní Evropě objevovaly v šedesátých letech dvacátého století. V České republice se tyto rysy začaly vyskytovat až na konci osmdesátých let, tedy po pádu komunistického režimu. Těmito rysy jsou například rychlý nárůst plodnosti ve vyšším věku žen nebo vyšší podíl dětí narozených mimo manželství (Lesthaeghe, 2010).

Období po pádu komunistického režimu se výrazně lišilo od předchozího období. Lidé se mohli začít svobodně rozhodovat dle svých osobních preferencí, jak na úrovni rodinného života, tak i v oblasti vzdělávání a osobního rozvoje. Otevřely se zcela nové životní možnosti a příležitosti, které za komunistického režimu nebylo možné realizovat. Mezi příležitostmi bylo například možné vycestování do zahraničí. Jednou z okolností, díky které to bylo možné, bylo otevření hranic. Lidé mohli začít cestovat kamkoliv po světě ať už za lepšími pracovními podmínkami nebo za poznáním nových kultur. Dále se zlepšovaly podmínky pro vzdělávání,

kdy vznikla možnost studia v zahraničí. Také se zlepšovaly podmínky pro budování kariéry. Lidé už nemuseli žít tak pevně nalinkovaným životem, jako tomu bylo předtím. Tehdy se ve společnosti očekával brzký vstup do manželského svazku a následně mít alespoň dvě děti. Nyní se začal dávat větší prostor pro osobní rozvoj. Kučera (2008) uvádí, že vznikem nových životních možností a příležitostí začíná uzavírání sňatků u mladých lidí ztrácet na své atraktivitě. Nárůstem průměrného sňatkového věku svobodných se začala snižovat intenzita sňatečnosti. Jedním z důvodů je, že některé ženy i někteří muži začali považovat manželství za nějaké omezení jejich vlastní svobody a osobního rozvoje. I přes to, že se snižovala intenzita sňatečnosti, tak úroveň rozvodovosti stále neklesala, naopak rostla. Tím pádem narůstal podíl dětí narozených mimo manželství. Jednou z dalších významných změn byl pokles počtu narozených dětí v devadesátých letech dvacátého století. V roce 1999 byl minimální počet živě narozených dětí a úhrnná plodnost činila 1,13 (Kučera, 2008). Od devadesátých let dvacátého století se začal také zvyšovat průměrný věk matek při narození (prvního) dítěte.

3.2 Pět zásadních změn pro pochopení postavení žen v české společnosti

Jak už bylo výše zmíněno, preferenční teorie je empiricky založena na výzkumech ve Velké Británii a ve Španělsku. Při testování platnosti preferenční teorie v jiných státech je důležité nejdříve zkontrolovat, zda v něm proběhlo všech pět změn, které vedly k lepším možnostem a příležitostem pro ženy ve společnosti. Pokud v daném státu neproběhlo těchto pět zásadních změn, je potřeba to mít v patrnosti při aplikaci této teorie. V následujících odstavcích práce analyzuje, zda v České republice proběhlo pět zásadních změn v postavení žen ve společnosti pro platnost preferenční teorie od Catherine Hakimové (2000, 2003).

První z pěti zásadních změn pro pochopení postavení žen ve společnosti je antikoncepční revoluce, která nastala díky dominantnímu užívání moderních antikoncepčních prostředků. Zatímco ve státech západní Evropy proběhla antikoncepční revoluce již kolem šedesátých let dvacátého století, tak v postkomunistických státech proběhla později (Frejka, 2008). V České republice antikoncepční revoluce proběhla až po pádu komunistického režimu, konkrétně po roce 1990 (Kocourková, 2016). Od této chvíle si mohly ženy v České republice samy lépe regulovat a kontrolovat svou plodnost.

Druhou podstatnou změnou je příležitost, kdy ženy dostaly rovný přístup na trh práce jako muži. V České republice tomu bylo dříve než v západních státech Evropy. Z důvodu nedostatku pracovních sil a průmyslovému rozvoji byl v roce 1945 vydán dekret o všeobecné pracovní povinnosti. (Plasová, 2012). Tímto měli nejen muži, ale i ženy ve věku 18–45 let, povinnost pracovat (Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Předpis 88/1945 Sb.). V padesátých letech se začal zvyšovat podíl žen na trhu práce a také jejich emancipace v placeném zaměstnání. V roce 1958 byl dekret o všeobecné pracovní povinnosti zrušen (Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Předpis 70/1958 Sb.). I po zrušení všeobecné pracovní povinnosti se podařilo udržet ženy v zaměstnání a díky emancipaci v placeném zaměstnání začaly být ženy více soběstačné a méně závislé na mužích (Plasová, 2012).

Třetí změnou byl moment, kdy začaly vznikat vhodnější pracovní pozice pro ženy. V padesátých letech dvacátého století byly ženy obsazovány na pracovní pozice dělnic v oblasti průmyslu a zemědělství. Kolem šedesátých let dvacátého století se ženy začaly díky své zvyšující se kvalifikaci dostávat i na pracovní pozice v oblasti služeb a administrativy, kde byly pracovní podmínky pro ženy příznivější (Hašková, 2007).

Čtvrtou změnou, která je podstatná pro platnost preferenční teorie, je vznik částečných pracovních úvazků. V České republice je možné nechat se zaměstnat na částečný pracovní úvazek. Avšak v porovnání s ostatními evropskými státy je využití tohoto pracovního úvazku minimální (Hašková a Linková, 2002; Vohlídalová a Formánková, 2012). V roce 2010 pracovalo v České republice na částečný úvazek pouze 6,5 % žen. Částečný pracovní úvazek poskytuje možnost provázat rodinný a pracovní život, má ale také jisté nevýhody, jednou z nich může být nižší plastové ohodnocení. Tento pracovní úvazek je využíván především ženami s malými dětmi nebo studenty (Hašková a Linková, 2002). V České republice to jsou ze 73,5 % právě ženy, které mají zaměstnání na částečný pracovní úvazek (Vohlídalová a Formánková, 2012).

Poslední důležitou změnou je dle Hakimová narůstající význam hodnot seberealizace a individualizace žen. Tyto změny v České republice nastaly až s příchodem druhého demografického přechodu, tedy po pádu komunistického režimu. Na začátku devadesátých let dvacátého století se pro společnost začaly otevírat nové životní možnosti a příležitosti. Ženy dostaly možnost rozhodnout se, jakým směrem by svůj život chtěly vést, zda se více angažovat v placeném zaměstnání nebo založit rodinu (Kučera, 2008).

3.3 Preferenční teorie v České republice

Preferenční teorie byla na území České republiky aplikována hned dvakrát. Poprvé v roce 2007 a podruhé v roce 2014. V obou případech to bylo provedeno stejnými autory, a to Rabušic a Chromková Manea.

Preferenční teorie 2007

V roce 2007 napsal Rabušic a Chromková Manea článek, ve kterém chtěli ověřit platnost preferenční teorie v české společnosti. Pro svůj výzkum použili data ze sociologického šetření z roku 2005, která byla sesbírána pomocí náhodného výběru a standardizovaného dotazníku. Šetření se zúčastnilo celkem 2546 respondentů, z toho použili pouze výsledky od žen. Těch bylo 1284 a byly ve věku 20–40 let. Rabušic a Chromková Manea používají data s odlišnými věkovými kategoriemi než Hakimová. Tento fakt je potřeba zohlednit především při porovnávání výsledků (Rabušic a Chromková Manea 2007). Na těchto datech chtěli následně ověřit tři tvrzení, která vyplývají z preferenční teorie od Catherine Hakimové.

Jako první se pokusili ověřit fakt, zda lze i v české společnosti nalézt stejné rozložení tří typů žen tak, jak prokázala Hakimová na svých datech. Po srovnání výsledků došli k závěru, že rozložení tří typů žen v České republice se velice podobá těm z Velké Británie a Španělska. Žen orientovaných na rodinu bylo 16 % (Velká Británie: 14 %; Španělsko: 14 %), ale o něco méně bylo žen orientovaných na zaměstnání 13 % (Velká Británie: 15 %; Španělsko: 15 %). Adaptivních žen bylo nejvíce a to konkrétně 70 % (Velká Británie: 71 %; Španělsko: 71 %)

(viz tabulka 2). Rabušic a Chromková Manea nebyli s tímto rozložením příliš spokojeni. Hlavním důvodem bylo, že v prostřední kategorii (adaptivní ženy) se nacházel největší podíl žen. Rabušic a Chromková Manea uvádí, že se v této kategorii jsou také zařazeny ženy, které ještě přesně neví, zda více inklinují k rodině nebo zaměstnání. Upozorňují, že příčinou může být chybná operacionalizace celé této teorie (Rabušic a Chromková Manea, 2007).

Tabulka 2: Profily tří typů životních preferencí, ženy ve věku 20–40 let v České republice, %

Ukazatel		Orientované na zaměstnání	Adaptivní	Orientované na rodinu
Věková skupina	20–29	11	73	16
	30–40	16	68	16
Vzdělání	základní	10	59	31
	vyuč./střední bez mat.	11	71	18
	střední s maturitou	14	73	13
	VŠ	26	59	15
Rodinný stav	vdaná	11	75	14
	vdova	25	47	27
	rozvedená	22	63	15
	odloučení	0	73	27
	svobodná	13	67	19
Pracovní status	pracující	17	69	14
	nepracující	6	71	23
Současný počet dětí	bez dětí	14	69	17
	1 dítě	14	71	16
	2 děti	14	72	14
	3 a více dětí	9	66	25
Role náboženství v životě	důležitá	13	72	14
	nehraje žádnou roli	14	70	17
Subjektivní třída	nízká/dělnická	13	65	22
	nižší střední	10	74	16
	střední	15	71	15
	vyšší střední/vyšší	24	66	10
Celkem		13	70	16

Zdroj: Rabušic a Chromková Manea, 2007, str. 80

Tabulka 2 zobrazuje rozložení profilů tří typů žen preferenční teorie. Lze zde nalézt vztah mezi nejvyšším dosaženým vzděláním a tím, jakým směrem je žena orientována. Příkladem mohou být ženy, které uvedly, že jejich nejvyšší dokončené vzdělání je vysokoškolské. To jsou nejčastěji ženy orientované na zaměstnání. Naopak ženy, které jsou orientované na rodinu, mají nejčastěji základní vzdělání (Rabušic a Chromková Manea, 2007). Tento fakt bude ve čtvrté kapitole této práce sloužit jako opora k jedné z výzkumných otázek.

Druhým tvrzením, kterým se zabývají, ověřují, zda úroveň plodnosti může souviset s typologií žen preferenční teorie. Hakimová uvádí, že díky preferenční teorii lze předvídat, kolik

žena bude mít za svůj život děti. Jelikož Rabušic a Chromková Manea (2007) mají v souboru ženy, které ještě nemají ukončené své reprodukční období, nemají tedy data za konečnou plodnost. Tudíž se rozhodli, že vytvoří novou proměnnou, kterou nazývají hypotetická plodnost. Tato proměnná je vytvořena pomocí aktuálního počtu dětí a plánovaného počtu dětí. Po analýze dat Rabušic a Chromková Manea (2007) zjistili, že výsledky vycházejí v rozporu s předpoklady Hakimové. Jak již bylo zmíněno výše, dle preferenční teorie a její typologie by ženy, které jsou orientovány na zaměstnání, měly mít méně dětí než ženy, které jsou orientovány na rodinu. Avšak Rabušicovi a Chromkové Manea vyšlo, že typologie žen v České republice nemá tak velký vliv na hypotetickou konečnou plodnost. Ve věkové skupině 20–29 mají ženy, které jsou orientovány na rodinu, hypotetickou konečnou plodnost 1,64 dítěte na jednu ženu v jejím reprodukčním období. A naopak ženy, které jsou ve stejné věkové skupině, jen jsou orientovány na zaměstnání, mají hypotetickou konečnou plodnost 1,82 dítěte na jednu ženu v jejím reprodukčním období (Rabušic a Chromková Manea, 2007).

Poslední tvrzení, které ověřují, je, zda ženy odlišně reagují na rodinnou politiku na základě jejich preferencí. Hakimová uvádí, že každá ze tří skupin preferenční teorie odlišně reaguje na rodinnou politiku. Příkladem jsou ženy, které jsou orientovány na zaměstnání. Tyto ženy nebudou nijak reagovat na prodloužení placené mateřské dovolené, jelikož mají priority na trhu práce. Tyto ženy by tedy měly kladně reagovat na možnost, kdy by místo matky mohl jít otec na mateřskou dovolenou (Hakim, 2000, 2003). Rabušic a Chromková Manea (2007) do svého výzkumu zasadili šestnáct opatření, ze kterých si respondentky vybírají čtyři nejdůležitější a následně je ještě seřazují podle jejich důležitosti. Uvádějí, že tuto hypotézu nelze zamítnout, jelikož náklonost k rodinným opatřením podle tří typů žen se opravdu odlišuje tak, jak uvádí Hakimová. Ženy, které jsou orientovány na zaměstnání, považují za důležité „Podpora pružné pracovní doby nebo zkrácených úvazků“, „Zvýšení počtu jeslí a mateřských školek“ a „Dostatek zařízení péče o děti školou povinné“. A ženy upřednostňující rodinu považují za důležité „Prodloužení placené mateřské dovolené s pobíráním 90 % platu“, „Podstatné zvýšení přídavků na děti“ a „Zvýšení porodného při narození dítěte“ (Rabušic a Chromková Manea, 2007).

Rabušic a Chromková Manea (2014) nebyli s výsledky preferenční teorie v České republice zcela spokojeni z důvodu nenaplnění předpokladů, které vycházejí z preferenční teorie Hakimové. To, proč preferenční teorie v České republice zcela nevychází, může být způsobeno tím, že se analýza nijak nepojí s hodnotou dítěte. Jak uvádí Rabušic a Chromková Manea (2007), pro vysvětlení plodnosti je hodnota dítěte velice důležitým faktorem.

Hodnota dítěte je důležitý faktor, který se může promítat v časování a intenzitě plodnosti. Jsou ženy, které si přejí mít potomka a jsou schopny tomu obětovat i svou účast na trhu práce. Nebudou tedy vědomě odkládat narození svého prvního potomka do vyššího věku, jelikož jejich nejvyšší prioritou je stát se matkou. Jsou tu ale i ženy, které se stejně jako ty předchozí chtějí stát matkami, avšak děti už nejsou jejich nejvyšší prioritou. Chtějí si nejdříve naplnit své cíle, vypracovat se na trhu práce nebo se jen věnovat svým zájmům. Jelikož tedy dítě není jejich nejvyšší prioritou, budou ho odkládat do té doby, dokud se jim nebude zdát, že už si splnily to, co chtěly. Příkladem mohou být ženy, které se rozhodly, že půjdou studovat na vysokou školu. Už tím, že se rozhodly, že ji dostudují, tak nějakým způsobem narození svého prvního potomka

odkládají. Není zcela běžné zakládat rodinu během studia na vysoké škole. Ženy mají tendenci nejdříve vystudovat školu a posléze založit rodinu (Rychtaříková, 2003; Hašková, 2009).

Rychtaříková (2003) uvádí, že ženy s vysokoškolským vzděláním mají průměrně menší počet dětí nebo jsou častěji bezdětné. Ve výsledku mají i menší rodinu. Uvádí, že je pro tyto ženy obtížné skloubit zaměstnání a výchovu dětí. Pokud má tedy žena více dětí, znamená to, že pravděpodobně bude muset do určité míry obětovat svůj čas, který by mohla věnovat budování své kariéry. Také uvádí, že studium vysoké školy vede k odkládání mateřství, a s tím přichází i riziko, že žena bude mít méně dětí. A to z toho důvodu, že jí brzy může skončit reprodukční období. Podobný názor má i Hašková (2009), která uvádí, že časování a intenzita plodnosti u žen s vysokoškolským vzděláním je odlišná oproti ostatním ženám. Je to z toho důvodu, že ženy s vysokoškolským vzděláním vstupují později do zaměstnání a tím pádem i později zakládají svou vlastní rodinu.

Preferenční teorie 2014

V roce 2014 se Rabušic a Chromková Manea rozhodli, že znovu zkusí otestovat platnost preferenční teorie v České republice, avšak tentokrát se pokusili upravit indikátory. Pro tento výzkum použili data z projektu „Reprodukční chování mužů“. Celkem se zúčastnilo 2500 respondentů (mužů i žen) ve věku 40–55 let (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

K vytvoření typologie tří skupin žen dle jejich preferencí jsou za potřebí dvě hlavní otázky. První otázka se týká angažovanosti v zaměstnání/ rodině a druhá se zabývá ideálním modelem rodiny. Rabušic a Chromková Manea (2014) se nejdříve pokusili upravit otázku, která se zabývá angažovaností v zaměstnání/ rodině. Nebyli spokojeni s původním⁴ zněním otázky od Hakimové, a to z toho důvodu, že se zabývá spíše tím, kdo byl měl zajišťovat rodinu z finanční stránky, a ne z pohledu angažovanosti v zaměstnání/ rodině. Proto upravili znění otázky i odpovědi tak, aby lépe odpovídaly na angažovanost v zaměstnání/ rodině.

Tabulka 3: Angažovanost v zaměstnání/ rodině dle pohlaví (sloupcová procenta)

Preference	Muži	Ženy
(a) Mé zaměstnání je pro můj život tak důležité, že tomu musím podřídit jak rodinu, tak také své koníčky	18,6 %	9,0 %
(b) Pro mě je nejdůležitější mít rodinu a děti, tomu podřizuji jak své zaměstnání, tak své koníčky a zájmy	29,4 %	53,7 %
(c) Pro mě je důležitá jak rodina, tak zaměstnání, proto se obojí snažím skloubit dohromady	44,5 %	35,1 %
(d) Pro mě jsou nejdůležitější mé zájmy a koníčky. Tomu dávám přednost před rodinou i zaměstnáním	7,6 %	2,1 %

Poznámka: Znění otázky: „Existují různé možnosti, jak si lidé organizují svůj život z hlediska založení rodiny s dětmi, zaměstnání, pracovního postupu a zájmu. Uveďte si čtyři příklady. Který z nich je Vám z vašeho hlediska nejbližší?“

Zdroj: Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 45

⁴ „Kdybyste měla dostatečný příjem do rodinného rozpočtu, aniž byste Vy sama pracovala, chtěla byste i tak chodit do placeného zaměstnání?“

1) Ano; 2) Ne; 3) Nevím

Zdroj: překlad do českého jazyka od Rabušic a Chromková Manea, 2014. str. 44

Tabulka 3 zobrazuje rozložení odpovědí na nově upravenou otázku angažovanosti v zaměstnání/rodině. U žen byla nejčastější odpovědí ta, která upřednostňovala rodinu, tedy „Pro mě je nejdůležitější mít rodinu a děti, tomu podřizuji jak své zaměstnání, tak své koníčky a zájmy“. Tuto odpověď volilo celkem 53,7 % žen. U mužů tomu tak nebylo. Pouze 29,4 % mužů odpovědělo, že upřednostňují rodinu. Nejčastější odpověď u mužů byla ta, která chtěla skloubit rodinu a práci dohromady. Tuto otázku volilo 44,5 % mužů (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

Jako druhá otázka, která je zásadní pro vytvoření typologie, je ideální model rodiny. Tuto otázku také bylo potřeba upravit, jelikož původní otázka⁵ od Hakimové měla podle Rabušice a Chromková Manea (2014) málo možností. Proto se rozhodli ji upravit a přidat další tři nové odpovědi (viz tabulka 4).

V tabulce 4 je zobrazeno rozložení odpovědí na otázku preferovaného ideálního rodinného modelu. Rabušic a Chromková Manea (2014) uvádějí, že v preferovaném ideálním rodinném modelu je mezi muži a ženami velký rozdíl. Zatímco ženy nejčastěji odpovídaly „Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem“ a to konkrétně 39,5 % žen, tak u mužů to byla až druhá nejčastější odpověď (30,6 %). Nejčastější odpověď u mužů je „Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě“ a to 44,5 % mužů. Tato odpověď je u žen až jako druhá nejčastější 36,9 % (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

Jak již bylo výše uvedeno Rabušic a Chromková Manea (2007) nebyli spokojeni s rozložením na tři typy žen, které prezentovala Hakimová. Uvádějí, že se tam zařadí všechny ženy, které se nemohou jednoznačně rozhodnout, zda se přiřadit do skupiny žen zaměřených na zaměstnání nebo do skupiny žen, orientovaných na rodinu. Z toho důvodu se rozhodli vytvořit ještě čtvrtou skupinu žen a nazvali ji jako „nekonzistentní“. Do této skupiny by se měly zařadit ženy, které ještě nejsou jasně rozhodnuty, jaké mají preference. Jak Rabušic a Chromková Manea (2014) uvádí, tak se sem zařazují především respondenti mladších generací, kteří se mohou rozhodnout až později, zda více inklinují k rodinnému životnímu stylu nebo pracovnímu životnímu stylu (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

Výsledky typologie preferenční teorie po přidání „nekonzistentní“ skupiny žen jim vyšly odlišně než u Hakimové. Jako nejčetnější skupinu měli ženy orientované na rodinu (58,8 %), druhou nejčetnější skupinou byly adaptivní ženy (29,0 %), třetí skupinou ženy nekonzistentní (6,1 %) a čtvrtou skupinou ženy orientované na zaměstnání (6,0 %) (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

⁵ „V poslední době se hodně diskutuje o změně tradičních rolí muže a ženy v rámci rodiny. Nabízíme Vám tři modely rodiny. Který z nich nejlépe odpovídá Vaší představě o ideální rodině?

- a) Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem.
- b) Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě.
- c) Rodina, kde je pouze manžel zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost.
- d) Žádná z uvedených modelů.“

Tabulka 4: Preferovaný model ideální rodiny – rozložení odpovědí podle pohlaví

Modely rodiny	Muži	Ženy
I) Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem - rovnostářský model	30,6 %	39,5 %
II) Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě – neotradiční model	44,5 %	36,9 %
III) Rodina, kde má žena náročnější zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě – moderní v pracovní sféře, tradiční v rodině	2,9 %	2,3 %
IV) Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost – tradiční	10,4 %	11,5 %
V) Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě – rovnostářský v pracovní sféře, tradiční v rodině	9,0 %	5,9 %
VI) Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem – tradiční v pracovní sféře, rovnostářský v rodině	2,6 %	3,9 %

Poznámka: Znění otázky: „V poslední době se hodně diskutuje o změně tradičních rolí muže a ženy v rámci rodiny. Nabízíme Vám šest modelů rodiny. Který z nich nejlépe odpovídá Vaší představě o ideálním uspořádání rodiny?“

Zdroj: Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 51

Hakimová uvádí, že ženy, které upřednostňují zaměstnání, mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání (Hakim, 2000, 2003). Z toho důvodu se Rabušic a Chromková Manea (2014) rozhodli ověřit platnost jejího předpokladu i na území České republiky.

Část tabulky 5 byla převzata od Rabušice a Chromkové Manea (2014). Rabušic a Chromková Manea se rozhodli ověřit předpoklad od Hakimové, zda jsou opravdu vzdělanější ženy nejčastěji orientované na zaměstnání. Zde byly tyto předpoklady od Hakimové naplněny. V tabulce 5 je možné vidět, že s rostoucím vzděláním roste i zastoupení žen, které jsou orientované na zaměstnání. A naopak ženy, které jsou zaměřeny na rodinu, mají největší zastoupení u základního vzdělání. Zde se vyskytuje celkem 79,1 % respondentek, které uvedly, že je jejich nejvyšší dokončené vzdělání základní (Rabušic a Chromková Manea, 2014).

Tabulka 5: Rozložení preferencí životního stylu u žen v České republice podle vzdělání (řádková procenta a znaménkové schéma)

	Zaměření na zaměstnání	Adaptivní	Zaměření na rodinu	Nekonzistentní
Ženy				
Základní	0,0	16,3	79,1 (++)	4,7
Vyuč. A SŠ bez maturity	5,7	27,6	60,4	6,2
SŠ s maturitou	4,8	29,4	59,9	5,9
VŠ	14,5 (+++)	35,1	44,3 (---)	6,1

Poznámka: Symbol + nebo – znaménkového schématu signalizuje, že empirická (naměřená) hodnota buňky se statisticky významně odchyluje od očekávané četnosti za předpokladu nezávislosti znaků.

Zdroj: Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 55

Kapitola 4

Výzkumné otázky a hypotézy

Čtvrtá kapitola bakalářské práce vymezuje a následně představuje výzkumné otázky a hypotézy, které vycházejí z teoretického rámce z kapitoly 2 – *Teoretické koncepty diferenciacie plodnosti* a kapitoly 3 – *Aplikace druhého demografického přechodu a preferenční teorie v České republice*. Kapitola analyzuje celkem tři výzkumné otázky a čtyři hypotézy.

Jaký je vztah mezi preferencemi žen a jejich nejvyšším dosaženým vzděláním?

Existence vztahu mezi preferencemi žen a jejich nejvyšším dokončeným vzděláním byla prokázána jak Catherine Hakimovou (2003), tak i Rabušicem a Chromkovou Manea v roce 2007 a v roce 2014. Hakimová (2000, 2003) uvádí, že ženy orientované na zaměstnání mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání na rozdíl od žen, které jsou orientovány na rodinu. Tento fakt byl později ověřen hned dvakrát i Rabušicem a Chromkovou Manea (2007, 2014) na datech české společnosti. Zda jim vyšel stejný výsledek jako Hakimové, tedy že ženy orientované na zaměstnání mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání, zatímco ženy orientované na rodinu mají nejčastěji základní vzdělání. První studovaná hypotéza zní následovně:

I. Ženy orientované na rodinu mají častěji nižší úroveň vzdělání než ženy adaptivní.

Jak se projevují odlišné preference českých žen v otázce plánovaného počtu dětí?

Preferenční teorie by měla ukázat, kolik dětí za svůj život žena bude mít. Hakimová uvádí, že ženy orientované na zaměstnání mají méně dětí než ostatní ženy a že tyto ženy mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání. Ve výzkumu ve Velké Británii vyšlo, že opravdu tyto ženy mají méně dětí (Hakim, 2003). Rabušic a Chromková Manea (2007) se pokusili otestovat platnost i na českých ženách. Tento fakt se jim ale nepodařilo na jejich datech potvrdit. Nicméně Rychtaříková (2003) uvádí, že ženy s vysokoškolským vzděláním mají menší počet dětí nebo jsou častěji bezdětné. Proto si tato kapitola klade za cíl ověřit toto tvrzení i na datech výběrového šetření Ženy 2016. Toto tvrzení by mohlo být platné i v opačném případě, a to že ženy orientované na rodinu plánují více dětí než ostatní ženy. Druhou testovanou hypotézou je tedy:

II. Ženy orientované na zaměstnání plánují nejčastěji žádné nebo jedno dítě.

Jak souvisí časování plodnosti s preferencí životního stylu žen?

Hakimová uvádí, že ženy, které jsou orientované na zaměstnání, mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání. Předpokladem tedy je, že i ženy orientované na zaměstnání budou plánovat děti později, jelikož by to měly být ženy, které mají vysokoškolské vzdělání. A jak uvádí Rychtaříková (2003) a Hašková (2009), vysokoškolsky vzdělané ženy plánují narození prvního potomka později než ženy, které nemají vysokoškolské vzdělání. Z tohoto důvodu znějí následující hypotézy takto:

III. Ženy orientované na zaměstnání plánují děti později než ženy, které jsou adaptivní a orientované na rodinu.

IV. Ženy orientované na rodinu/ domácnost plánují děti dříve než ženy, které jsou adaptivní a orientované na zaměstnání.

Kapitola 5

Zdroje dat

Pátá kapitola si klade za cíl představit veškerá data, která jsou použita v analytické části. V první části se zabývá daty, která pocházejí z Českého statistického úřadu (ČSÚ), a ve druhé části se věnuje datům z výběrového šetření Ženy 2016.

5.1 Český statistický úřad

K analýze plodnosti z transverzálního pohledu jsou použita data z Českého statistického úřadu. Pro výpočet úhrnné plodnosti a průměrného věku matky při narození (prvního) dítěte, jsou používána data z demografické ročenky, konkrétně za roky 1990–2019. V letech 1990–1991 jsou data za živě narozené a živě narozené prvního pořadí převzata z tabulky D.10. Za roky 1992–1994 jsou použita data z tabulek D.07. V letech 1995–2003 jsou data převzata z tabulek D.06 A od roku 2004 do roku 2019 jsou data převzata z tabulek D.04 Data za počet žen ke střednímu stavu jsou převzata z tabulek I.01.

5.2 Výběrové šetření Ženy 2016

Dále analytická část pracuje s daty výběrového šetření Ženy 2016, která jsou sesbírána skrze agenturu SC&C. Té sběr dat zadala Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké Fakulty Univerzity Karlovy, která zároveň výzkum organizovala. Jedná se o data, která vznikla při výběrovém šetření Ženy 2016. Výzkumu se zúčastnilo 1257 žen, které se narodily v letech 1966–1990. Tento výzkum navazoval na výzkum Generations and gender survey (GGS), který probíhal v České republice v letech 2005 a 2008. Následně po tomto výzkumu v roce 2008 byla ženám položena otázka, zda souhlasí s navazujícím šetřením. Ty ženy, které souhlasily, byly později opět kontaktovány. Výběrové šetření Ženy 2016 probíhalo především pomocí metody, kdy respondent sám vyplňoval dotazník na internetu (CAWI).

Kapitola 6

Metodologie

Šestá kapitola bakalářské práce představuje metodologii této práce. Tato kapitola se dělí na tři části. První část je věnována metodám výpočtů ukazatelů plodnosti, jako je úhrnná plodnost a průměrný věk matky při narození (prvního) dítěte. Druhá část představuje úpravu a transformaci dat výběrového šetření Ženy 2016. A poslední, třetí část této kapitoly se věnuje analýze dat z výběrového šetření Ženy 2016.

6.1 Metody výpočtů ukazatelů plodnosti

Sedmá kapitola praktické části analyzuje proces plodnosti za pomoci ukazatele úhrnné plodnosti. Ukazatel úhrnné plodnosti ($\acute{u}p$) je interpretován jako počet živě narozených dětí na jednu ženu v jejím reprodukčním období (15–49let). Úhrnná plodnost je vytvořena za pomoci součtu měr plodnosti dle jednotek věku (f_x). Pro výpočet měr plodnosti podle věku matky je potřeba počet živě narozených dětí ženám ve věku x , který se označuje jako N_x^v a počet žen ke střednímu stavu ve věku x , to je označeno jako ${}_{1.7}P_x^z$. Vzorec pro výpočet je následující:

$$f_x = \frac{N_x^v}{{}_{1.7}P_x^z}$$

Součtem měr plodnosti podle věku matky dostaneme úhrnnou plodnost. Vzorec pro výpočet úhrnné plodnosti je následující:

$$\acute{u}p = \sum_{x=15}^{49} f_x$$

(ČSÚ, 2017)

Jako další sedmá kapitola analyzuje proces plodnosti za pomoci ukazatele průměrného věku matky při narození dítěte (\bar{x}). Tento ukazatel se počítá jako vážený průměr měr plodnosti (f_x), kde vahami je věk (x_c). Vzorec pro výpočet ukazatele je následující:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{x=15}^{49} x_c * f_x}{\sum_{x=15}^{49} f_x}$$

Sedmá kapitola jako poslední analyzuje proces plodnosti za pomoci ukazatele průměrného věku matky při narození prvního dítěte ($\bar{x}^{(1)}$). Ukazatel se počítá stejným způsobem jako průměrný věk matky při narození dítěte, jen se používají data za živě narozené prvního pořadí. U některých tabulek z Českého statistického úřadu bylo potřeba nejdříve sečíst živě narozené prvního pořadí, a to z toho důvodu, že data byla rozdělena dle legitimacy. Vzorec pro výpočet je následující:

$$\bar{x}^{(1)} = \frac{\sum_{x=15}^{49} (x + 0,5) f_x^{(1)}}{\sum_{x=15}^{49} f_x^{(1)}}$$

(Pavlík a kol., 1986)

6.2 Úprava a transformace dat z výběrového šetření Ženy 2016

Pro přehlednější výsledky je důležité nejdříve kategorizovat proměnné. Proměnná „*Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?*“ měla původně osm odpovědí a nyní je rozdělena na tři kategorie. V první kategorii jsou ženy se základním vzděláním, neukončeným nebo středoškolským vzděláním. Ve druhé kategorii jsou ženy, které mají středoškolské vzdělání s maturitou. Zde jsou zařazeny i ženy, které mají nástavbové studium, jako je například pomaturitní studium na jazykových školách. Poslední kategorií jsou ženy s vysokoškolským vzděláním. V této kategorii jsou ženy, které mají bakalářské, magisterské nebo postgraduální ukončené studium včetně vyššího odborného vzdělání.

Tabulka 6 prezentuje rozložení tří kategorií nejvyššího dokončeného vzdělání žen. Nejvyšší relativní zastoupení zde mají ženy se středoškolským vzděláním s maturitou, je zde celkem 37,78 % žen. Naopak nejmenší zastoupení zde mají ženy, které uvedly jako nejvyšší dokončené vzdělání vysokoškolské včetně vyššího odborného vzdělání. Tyto ženy jsou zde zastoupeny z 27,60 %. Poslední kategorií tvoří ženy se základním, nedokončeným a středoškolským vzděláním bez maturity, zde je 34,62 % žen.

Tabulka 6: Absolutní a relativní četnosti proměnné „vzdělání“

	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
Základní a nedokončené vzdělání + středoškolské bez maturity	435	34,62 %
Středoškolské vzdělání s maturitou	475	37,78 %
Vysokoškolské vzdělání	347	27,60 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016 – vlastní zpracování

Další proměnná, u které je potřeba upravit kategorie, je „*Když vezmete v úvahu všechny okolnosti ve Vašem současném životě, kolik dětí celkem chcete mít?*“. Zde je vytvořen poslední otevřený interval (3 a více dětí). A to z toho důvodu, že pouze třicet sedm žen plánuje čtyři děti, sedm respondentek uvedlo, že by chtělo pět dětí a jedna respondentka uvedla, že by chtěla šest dětí.

Tabulka 7 zobrazuje absolutní a relativní četnosti plánovaného počtu dětí. Ženy si nejčastěji přejí dvě děti. To uvádí více než polovina respondentek, konkrétně 59,51 %. Žen, které plánují 3 a více dětí je 19,22 %. A pouze 5,31 % respondentek plánuje nemít žádné dítě.

Tabulka 7: Absolutní a relativní četnosti proměnné „plánovaný počet dětí“

Počet dětí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
0	67	5,31 %
1	200	15,95 %
2	748	59,51 %
3 a více	242	19,22 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016 – vlastní zpracování

Poslední proměnná, která je upravena, je „rok narození respondentek“. Data za výběrové šetření Ženy 2016 obsahují respondentky narozené v letech 1966–1990. Slabá (2021) uvádí, že existuje jistý rozdíl v časování narození prvního dítěte mezi generacemi žen 1966–1976 a 1977–1990. Zatímco u žen generace 1966–1976 dominovala realizace narození prvního dítěte do věku 25 let, tak u žen generace 1977–1990 již začal dominovat odklad narození prvního dítěte do vyššího věku matky, tedy ve věku 25 let a více. Výběrové šetření zahrnuje data za různé kohorty, které se liší v časování plodnosti. Proto je typologie preferenční teorie v následujících částech porovnávána dle těchto kohort 1966–1976 a 1977–1990. Očekává se, že tento fakt (dvě odlišné kohorty) by se následně mohl odrazit i ve výsledku v plánování plodnosti.

V tabulce 8 je zobrazeno rozložení dvou generací. Obě kategorie mají poměrně stejné zastoupení žen. V kategorii 1966–1976 se nachází 49,42 % žen výběrového šetření Ženy 2016 a ve druhé kategorii 1977–1990 je 50,58 % žen.

Tabulka 8: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Rok narození“

Generace	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
1966–1976	621	49,42 %
1977–1990	636	50,58 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016 – vlastní zpracování

V dotazníku výběrového šetření Ženy 2016 je použité stejné znění otázek, jaké použili Rabušic a Chromková Manea ve svém výzkumu v roce 2014. Otázky vycházejí z výzkumu preferenční teorie od Catherine Hakimové (2000, 2003), avšak v této práci jsou použity upravené otázky od Rabušice a Chromkové Manea (2014). Jak již bylo výše zmíněno, typologii lze vytvořit za pomoci dvou otázek. Jedna z nich se zabývá angažovaností v zaměstnání/rodině a druhá se ptá na ideální modely rodiny. Nejprve je analyzována otázka zabývající se angažovaností⁶ v zaměstnání/rodině. Tato otázka rozděluje ženy na tři skupiny. A to konkrétně na ženy, které se angažují v práci, tedy upřednostňují zaměstnání před rodinou. Dále ženy, které chtějí skloubit obojí, tedy zaměstnání a rodinu, a nakonec ženy, které upřednostňují rodinu před zaměstnáním, tedy angažují se v rodinném životě.

⁶ Otázka zabývající se angažovaností v zaměstnání/rodině zněla takto: „Existují různé možnosti, jak si lidé organizují svůj život z hlediska založení rodiny s dětmi, zaměstnání, pracovního postupu a zájmů. Uveďte si čtyři příklady. Který z nich je Vám z Vašeho hlediska nejbližší?“ (Ženy, 2016)

- 1) Mé zaměstnání je pro můj život tak důležité, že tomu musím podřídit jak rodinu, tak také své koníčky
- 2) Pro mě je nejdůležitější mít rodinu a děti, tomu podřizuji jak své zaměstnání, tak své koníčky a zájmy
- 3) Pro mě je důležitá jak rodina, tak zaměstnání, proto se obojí snažím skloubit dohromady
- 4) Pro mě jsou nejdůležitější mé zájmy a koníčky. Tomu dávám přednost před rodinou i zaměstnáním

S rozřazením respondentek do těchto tří skupin podle jejich odpovědí práce vychází z metodologie od Rabušice a Chromkovou Manea (2007, 2014). Respondentky, které odpověděly „Mé zaměstnání je pro můj život tak důležité, že tomu musím podřídit jak rodinu, tak také své koníčky“, jsou označeny jako ženy, které upřednostňují zaměstnání. Poslední odpověď „Pro mě jsou nejdůležitější mé zájmy a koníčky. Tomu dávám přednost před rodinou i zaměstnáním“, jsou označeny také jako ženy, které upřednostňují zaměstnání. Rabušic a Chromková Manea (2014) uvádí, že tyto ženy zařadili do této kategorie z důvodu, že preferují nerodinný životní styl. Ženy, které jsou označeny jako upřednostňující rodinu, odpověděly: „Pro mě je nejdůležitější mít rodinu a děti, tomu podřizuji jak své zaměstnání, tak své koníčky a zájmy“. Jako poslední jsou ženy, které odpověděly: „Pro mě je důležitá jak rodina, tak zaměstnání, proto se obojí snažím skloubit dohromady“, tyto ženy jsou označeny jako adaptivní.

Tabulka 9 zobrazuje rozložení odpovědí na otázku angažovanosti v zaměstnání/rodině. Do kategorie „adaptivní“ se zařazuje celých 69,94 % respondentek. Nejméně zastoupená kategorie je ta, kde jsou respondentky, které se angažují v zaměstnání. V této kategorii je pouhých 5,77 % respondentek. V kategorii „angažovanost v rodině“ je 24,29 % žen.

Tabulka 9: Absolutní a relativní četnosti proměnné „Angažovanost žen“

Angažovanost	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
Angažovanost v zaměstnání	73	5,77 %
Adaptivní	879	69,94 %
Angažovanost v rodině	305	24,29 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016 – vlastní zpracování v SPSS

Spojením otázky zabývající se angažovaností a ideálním modelem vznikne typologie žen dle preferenční teorie. Pro vytvoření této proměnné pracovala práce s váženým souborem podle věku, regionu a vzdělání. Tabulka 10 zobrazuje rozložení odpovědí na otázku „ideální model rodiny“⁷. Celkem odpovědělo 1185 respondentek, zbylých 72 respondentek neodpovědělo. Respondentky, které neodpověděly na tuto otázku, jsou zařazeny do chybějících hodnot. Tedy i v konečné typologii žen podle preferenční teorie je zahrnuto 1185 respondentek. Největší relativní zastoupení měl ideální model rodiny, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem. Zde se zařadilo 50,55 % respondentek.

⁷ V poslední době se hodně diskutuje o změně tradičních rolí muže a ženy v rámci rodiny. Nabízíme Vám šest modelů rodiny. Který z nich nejlépe odpovídá Vaší představě o ideálním uspořádání rodiny? (Ženy, 2016)

1. Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem
2. Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě
3. Rodina, kde má žena náročnější zaměstnání než její manžel/partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě
4. Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost
5. Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě
6. Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem
7. Žádný z uvedených modelů.

Druhou nejčetnější skupinou je model, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě. Zde se nachází 33,31 % respondentek. Naopak nejmenší relativní zastoupení zde měl ideální model rodiny, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem. A to konkrétně 0,71 % respondentek.

Tabulka 10: Absolutní a relativní četnosti proměnné „ideální model rodiny“

Ideální model rodiny	Absolutní četnosti	Realitní četnosti
Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem	599	50,55 %
Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	395	33,31 %
Rodina, kde má žena náročnější zaměstnání než její manžel/partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	20	1,72 %
Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost	86	7,28 %
Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	76	6,43 %
Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem	9	0,71 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016 – vlastní zpracování v SPSS

Typologie žen je vytvořena dle typologického schématu (viz tabulka 11) podle Rabušice a Chromkové Manea (2014). Tato upravená typologie má na rozdíl od Hakimové o jednu skupinu žen navíc a tou je skupina žen „nekonzistentní“. Ve výsledku jsou vytvořeny čtyři skupiny žen, kterými jsou ženy „orientované na zaměstnání“, „adaptivní“, „orientované na rodinu“ a „nekonzistentní“.

Do skupiny nekonzistentních žen byly zařazeny respondentky, pokud odpověděly na otázku angažovanosti „angažovanost v zaměstnání“ a na otázku ideálního modelu rodiny „Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě“, „Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost“ a „Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost se mezi sebou dělí rovným dílem“. Nebo pokud žena odpověděla „angažovanost v rodině“ a „Rodina, kde má žena náročnější zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě“ (viz tabulka 11).

Tabulka 11: Typologické schéma preferencí životního stylu

Otázka „Rodinné modely“	Otázka „Angažovanosti“		
	Angažovanost v zaměstnání	Adaptivní	Angažovanost v rodině
I) Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si mezi sebou dělí rovným dílem	Orientovaní na zaměstnání	Adaptivní	Adaptivní
II) Rodina, kde má žena méně náročné zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	Nekonzistentní	Adaptivní	Orientovaní na rodinu
III) Rodina, kde má žena náročnější zaměstnání než její manžel/ partner a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	Orientovaní na zaměstnání	Adaptivní	Nekonzistentní
IV) Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost	Nekonzistentní	Orientovaní na rodinu	Orientovaní na rodinu
V) Rodina, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a kde větší část odpovědnosti za péči o děti a domácnost připadá ženě	Orientovaní na zaměstnání	Adaptivní	Orientovaní na rodinu
VI) Rodina, kde je pouze muž zaměstnaný a péči o děti a domácnost se mezi sebou dělí rovným dílem	Nekonzistentní	Orientovaní na rodinu	Orientovaní na rodinu

Zdroj: Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 53

6.3 Analýza dat z výběrového šetření

Pro otestování vztahu mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním je použita kontingenční tabulka. Nejdříve je testován vztah u dvou kohort zvlášť a následně dohromady. Za ženy narozené v letech 1966–1976 je kontingenční tabulka dostatečně zaplněna. Ani jedna z očekávaných hodnot není menší než 5 a zároveň nejmenší očekávaná hodnota je 18,64. Hodnota chí-kvadrátu vyšla 0,006. Na 5% hladině významnosti lze potvrdit, že na datech Ženy 2016 existuje vztah mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním u žen generace 1966–1976. Koeficient kontingence má hodnotu 0,135, vztah tedy existuje, ale je slabý. U žen generace 1977–1990 je kontingenční tabulka také dostatečně zaplněna (žádná očekávaná hodnota není menší než 5 a minimální očekávaná hodnota je 31,77). Chí-kvadrát má hodnotu 0,260. Na datech Ženy 2016 nelze potvrdit, že mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním u žen generace 1977–1990 existuje vztah. Co se týče vztahu mezi všemi generacemi 1966–1990

tak kontingenční tabulka nemá žádnou očekávanou hodnotu menší než 5 a zároveň její nejmenší očekávaná hodnota je 66,43. Tabulka je dostatečně zaplněna a lze pokračovat dále v analýze. Hodnota chí-kvadrátu vyšla menší než 0,05 a to konkrétně 0,03. Nulová hypotéza je na 5% hladině významnosti zamítnuta a alternativní hypotéza je přijata. Mezi preferencemi žen a jejich nejvyšším dosaženým vzděláním existuje vztah. Typologie žen nese nominální znaky a nejvyšší dosažené vzdělání nese ordinální znaky. Jelikož analýza obsahuje typologii žen, je potřeba považovat celou tabulku za nominální. Z tohoto důvodu se analýza zaměří na koeficient kontingence, a ne například na Gammu, která je vhodná pro ordinální data. Koeficient kontingence ukazuje, jak moc silný vztah mezi dvěma proměnnými je. V této tabulce koeficient kontingence nese hodnotu 0,079, vztah je velice slabý.

Pro ověření vztahu mezi preferencemi žen a plánovaným počtem dětí bude opět použita kontingenční tabulka. Za ženy generace 1966–1976 je tabulka dostatečně zaplněna (žádná očekávaná hodnota není menší než 5 a minimální je 7,96). Hodnota chí-kvadrátu je 0,156 a na datech Ženy 2016 nelze potvrdit, že mezi preferencemi žen a plánovaným počtem dětí u žen generace 1966–1976 existuje vztah. Ženy generace 1977–1990 mají kontingenční tabulku také dostatečně zaplněnou. Ani jedna z očekávaných hodnot není menší než 5 a minimální hodnota je 1,77. Chí-kvadrát má hodnotu 0,021 a na 5% hladině významnosti lze potvrdit, že na datech Ženy 2016 existuje vztah mezi proměnnými u žen generace 1977–1990. Koeficient kontingence ukazuje, že síla vztahu je slabá a má hodnotu 0,130. U všech generací dohromady je tabulka také dostatečně zaplněná. Žádná z očekávaných hodnot není menší než 5 a nejmenší očekávaná hodnota je 9,87. Hodnota chí-kvadrátu vyšla nižší než 0,05 a to konkrétně 0,002. Na 5% i na 1% hladině významnosti lze potvrdit, že mezi preferencemi žen a počtem plánovaných dětí existuje nějaký vztah. Typologie žen opět nese nominální znak. Sílu vztahu pro nominální kontingenční tabulku lze nalézt u koeficientu kontingence. Koeficient kontingence nese hodnotu 0,115. Vztah tedy existuje, avšak je slabý.

Kapitola 7

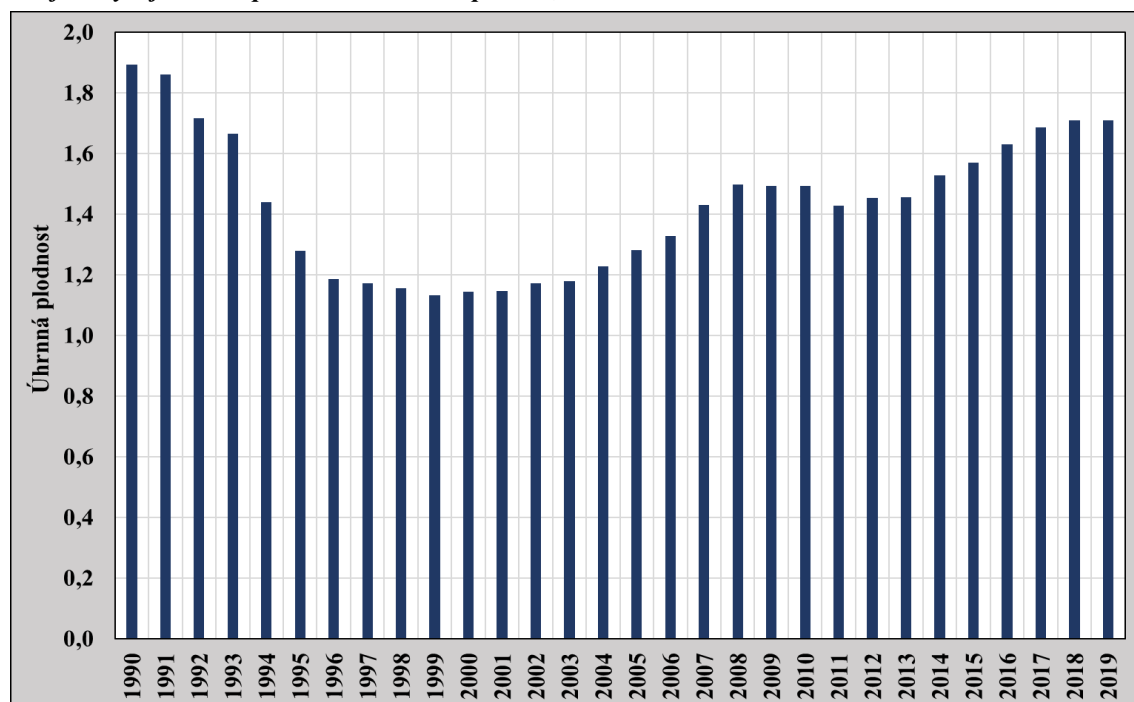
Analýza plodnosti v Česku 1990–2019

Sedmá kapitola práce analyzuje proces plodnosti za pomoci tří ukazatelů. Nejdříve se zabývá vývojem úhrnné plodnosti na území České republiky v letech 1990–2019. A následně se věnuje vývoji průměrného věku matky při narození (prvního) dítěte v České republice v letech 1990–2019. Pro ilustraci změn v plodnosti po roce 1989, na kterých se velkou mírou podílí právě ženy narozené v letech 1966–1990, které jsou dotazovány ve výběrovém šetření Ženy 2016. Vývoj ukazatele úhrnné plodnosti a průměrného věku matky při narození (prvního) dítěte je v této kapitole také graficky znázorněn.

Úhrnná plodnost

Graf 1 ilustruje vývoj a intenzitu úhrnné plodnosti v časovém rozmezí 1990–2019 v České republice. V tomto období byl zaznamenán velký pokles úhrnné plodnosti, a to především mezi roky 1990 a 1999.

Graf 1: Vývoj úhrnné plodnosti v České republice, 1990–2019

Zdroj dat: Český statistický úřad, vlastní zpracování v Excelu

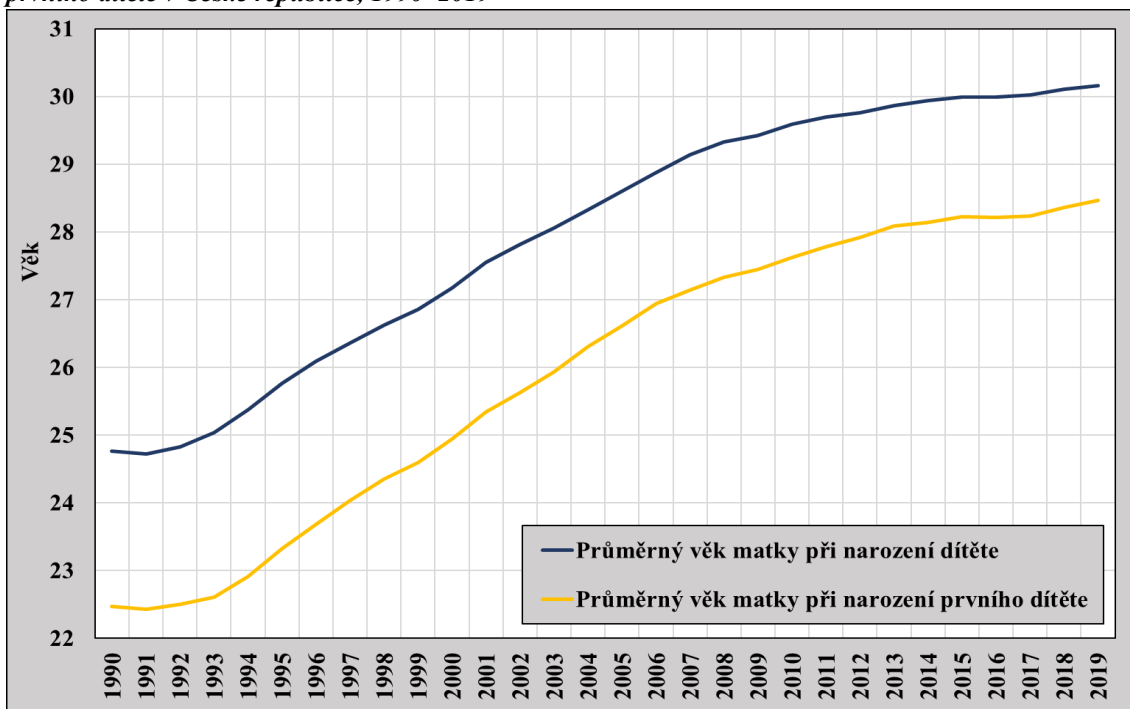
V roce 1990 činila úhrnná plodnost 1,89 dítěte na jednu ženu v jejím reprodukčním období a v roce 1999 klesla úhrnná plodnost na absolutní minimum 1,13 (Kučera, 2008). Kučera (2008) uvádí, že hlavním důvodem poklesu narozených dětí, byl pokles počtu vdáných žen. V roce 2002 začala úhrnná plodnost opět pomalu narůstat a od roku 2005 začal růst úhrnné plodnosti zrychlovat. Kocourková (2008) uvádí, že se jednalo o novou populační vlnu. Úhrnná plodnost byla v roce 2012 (1,45) vyšší než v roce 2011 (1,43), avšak byla nižší než v letech 2008–2010. Štyglerová a Němečková (2013) uvádějí, že namísto oživení úrovně plodnosti spíše nastala stagnace, která mohla být způsobena v důsledku ekonomické krize nebo z důvodu nepříznivé situace v prorodinné politice. V roce 2014 úhrnná plodnost poprvé od roku 1993 (1,67) překročila hranici tzv. nízké plodnosti a to na 1,53 dítěte na jednu ženu (Kurkin a Němečková, 2015). V roce 2016 činila úhrnná plodnost 1,63 dítěte na jednu ženu a od roku 2012 úhrnná plodnost stále narůstá (Křesťanová a kol., 2017). V roce 2017 byla úhrnná plodnost poprvé vyšší než v roce 1993 a to konkrétně 1,69 dítěte na jednu ženu (Křesťanová a kol., 2018). Úhrnná plodnost od roku 2018 do 2019 stagnuje na hodnotě 1,71 dítěte na jednu ženu, avšak od roku 1993 je to nejvyšší hodnota úrovně plodnosti (Křesťanová a Kurkin, 2020).

Průměrný věk matky při narození (prvního) dítěte

Graf 2 ilustruje vývoj průměrného věku matky při narození dítěte a průměrného věku matky při narození prvního dítěte. Od devadesátých let dvacátého století se začíná zvyšovat průměrný věk matek při narození (prvního) dítěte. Nejvyšší nárůst průměrného věku matek při narození dítěte lze nalézt do roku 2009. V roce 2014 se růst průměrného věku matek zpomalil (v roce 2013 činil 29,86 roku a v roce 2014 29,94 roku) (Kurkin a Němečková, 2015). Kurkin a kol. (2016) uvádí, že zpomalování odkladu plodnosti do pozdějšího věku žen bylo zřejmé již od roku 2010, kdy nárůst od roku 2010 do roku 2015 byl 0,4 roku. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte od roku 2005 do roku 2015 narostl o 1,6 roku (Kurkin a kol., 2016). V letech 2013–2017 průměrný věk matek začal stagnovat na 29,9–30 letech (Křesťanová a kol., 2018). Růst průměrného věku matek při narození dítěte stagnoval i v roce 2019, kdy činil 30,15 roku. Během 29 let (1990–2019) se tedy průměrný věk matky při narození prvního dítěte změnil a narostl o 5,99 roku. A průměrný věk matky při narození dítěte se změnil během 29 let a narostl o 5,39 roku, kdy dokonce překročil hranici 30 let.

Jelikož analytická část dále pracuje se dvěma skupinami generací žen (1966–1976 a 1977–1990), je potřeba představit jejich reprodukční režimy. Slabá (2021) uvádí, že ženy narozené v České republice v letech 1966–1990 z velké části realizují svou plodnost po roce 1989. Také se u těchto žen začíná projevovat odklad plodnosti do vyššího věku (Slabá, 2021). První skupina žen generace 1966–1977 porodila své první dítě do věku 25 let. V této skupině se vyskytuje i menšina žen, která měla děti v pozdějším věku, avšak převažují zde ženy, které měly děti do 25 let. Ve druhé skupině žen generace 1977–1990 již převažují ženy, které realizují svou plodnost ve věku nad 25 let. Ale i zde je možné nalézt ženy, které realizují plodnost do věku 25 let, avšak jedná se pouze o menšinu (Slabá, 2021).

Graf 2: Vývoj průměrného věku matky při narození dítěte a průměrného věku matky při narození prvního dítěte v České republice, 1990–2019

Zdroj dat: Český statistický úřad, vlastní zpracování v Excelu

Kapitola 8

Výsledky dat Ženy 2016

Tato kapitola si klade za cíl představit výsledky analýzy dat Ženy 2016. V první části jde o aplikaci preferenční teorie na datech výběrového šetření Ženy 2016. Druhá část této kapitoly se věnuje ověřování všech hypotéz stanovených v kapitole 4.

8.1 Typologie žen dle preferenční teorie

V této části je testována platnost preferenční teorie na datech výběrového šetření Ženy 2016. Výsledky preferenční teorie na datech výběrového šetření Ženy 2016 lze nalézt v tabulce 12. Jak už bylo uvedeno výše, typologie žen dle preferenční teorie má čtyři kategorie. V tomto výběrovém šetření se ukázala jako nejčetnější kategorie „adaptivní ženy“. V této kategorii se nachází 74,25 % respondentek z celého výběrového šetření. Druhou nejčetnější kategorií jsou ženy orientované na rodinu. Zde se nachází 20,37 % respondentek. Relativně nízké zastoupení respondentek má kategorie žen orientovaných na zaměstnání. Zde je pouze 3,55 % žen. Avšak nejmenší skupinou je kategorie nekonzistentních žen. V této kategorii se nachází 1,83 % respondentek.

Tabulka 12: Typologie žen dle preferenční teorie v České republice (absolutní a relativní četnosti)

	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
Orientované na práci	42	3,55 %
Adaptivní	880	74,25 %
Orientované na rodinu	241	20,37 %
Nekonzistentní	22	1,83 %
Celkem	1185	100 %

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

V tabulce 13 je zobrazeno rozložení typologie žen dle preferenční teorie a starší kohorty (1966–1976). Zde by se dalo očekávat, že žen orientovaných na rodinu bude více, jak to vyplývá z výsledků od Rabušice a Chromkové Manea (2014). U starší generace žen je nejčetnější skupina adaptivních žen, zde se nachází 74,89 % žen. Druhou nejčetnější skupinou jsou ženy orientované na rodinu, kde se nachází 19,93 % žen. V tabulce 14 je rozložení typologie žen dle preferenční teorie a mladší kohorty (1977–1990). Rozložení čtyř skupin žen preferenční teorie mladší kohorty

je poměrně podobné jako rozložení čtyř skupin žen preferenční teorie starší kohorty. Opět je zde nejčetnější skupina adaptivních, kde se nachází 73,62 % žen. Další části této práce budou již pracovat pouze se ženami orientovanými na zaměstnání, rodinu a s ženami adaptivními. S nekonzistentními ženami se již dále nebude pracovat.

Tabulka 13: Typologie žen dle preferenční teorie a generace 1966–1976 v České republice (absolutní a relativní četnosti)

	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
Orientované na práci	21	3,65 %
Adaptivní	438	74,89 %
Orientované na rodinu	116	19,93 %
Nekonzistentní	9	1,53 %
Celkem	584	100 %

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

Tabulka 14: Typologie žen dle preferenční teorie a generace 1977–1990 v České republice (absolutní a relativní četnosti)

	Absolutní četnosti	Relativní četnosti
Orientované na práci	21	3,46 %
Adaptivní	442	73,62 %
Orientované na rodinu	125	20,80 %
Nekonzistentní	13	2,12 %
Celkem	601	100 %

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

8.2 Vztah mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním

Pro vysvětlení vztahu mezi preferencemi žen a nejvyšším dosaženým vzděláním je použita kontingenční tabulka. Konkrétně se pokouší ověřit, zda ženy orientované na rodinu mají častěji nižší úroveň vzdělání než ženy adaptivní. Nejdříve se tato část zaměří na popisnou charakteristiku dat, která jsou zde použita. Jako první je potřeba zaměřit se na ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu a ženy orientované na zaměstnání, které se narodily v letech 1966–1976. Na otázku nejvyššího dokončeného vzdělání odpovědělo celkem 576 respondentek, z toho 116 žen orientovaných na rodinu, 438 adaptivních žen a 22 žen orientovaných na zaměstnání. Tabulka 15 znázorňuje rozložení žen dle nejvyššího dosaženého vzdělání a typologie žen dle preferenční teorie v generaci 1966–1976. Ženy orientované na zaměstnání mají ze všech tří skupin typologie relativně největší zastoupení u vysokoškolského vzdělání, a to konkrétně z 27,78 %. Adaptivní ženy mají nejčastěji středoškolské vzdělání s maturitou a to ze 43,39 %. Naopak ženy orientované na rodinu mají nejčastěji základní, nedokončené nebo středoškolské vzdělání bez maturity. A to z 55,48 %. Tyto ženy mají ze všech tří skupin typologie nejmenší relativní zastoupení u vysokoškolského vzdělání. Konkrétně z 12,44 %.

Tabulka 15: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle nejvyššího dosaženého vzdělání v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1966–1976 v České republice

Orientované na:		Základní a nedokončené vzdělání + středoškolské bez maturity	Středoškolské vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání	Celkem
Zaměstnaní	absolutní č.	11	4	6	21
	relativní č.	55,26 %	16,96 %	27,78 %	100 %
Adaptivní ženy	absolutní č.	173	190	75	438
	relativní č.	39,56 %	43,39 %	17,05 %	100 %
Rodinu	absolutní č.	65	37	14	116
	relativní č.	55,48 %	32,08 %	12,44 %	100 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS, N=575

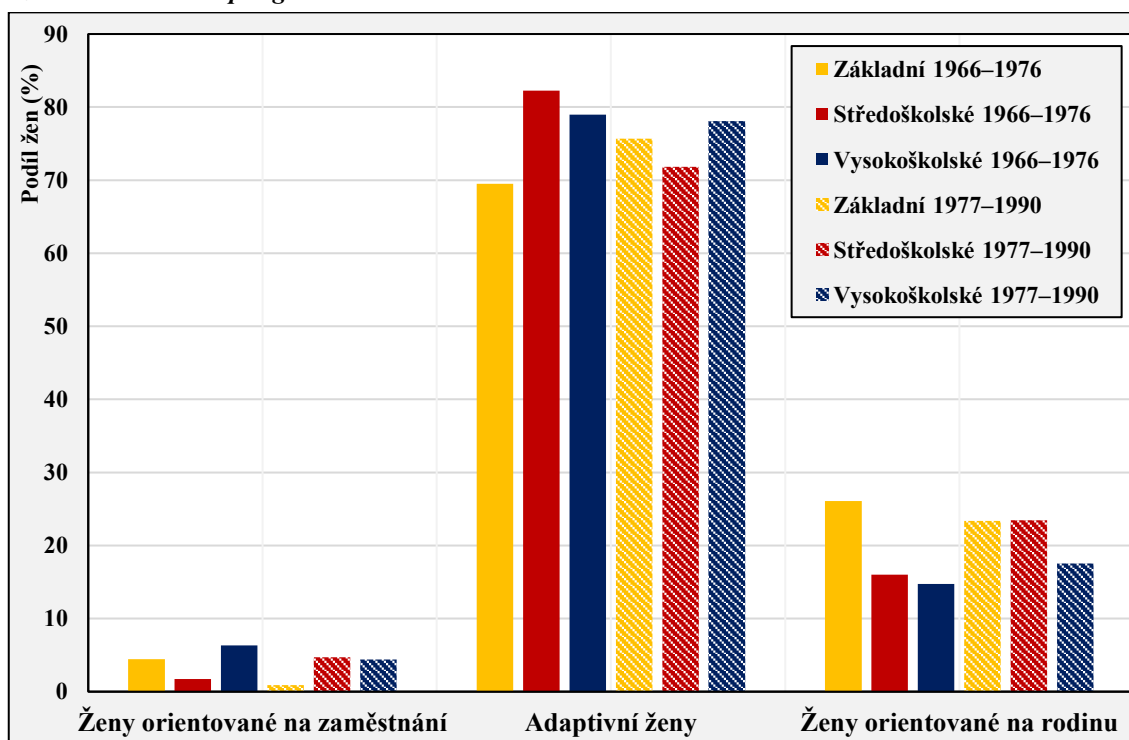
Dále je potřeba zaměřit se na mladší kohortu (1977–1990) žen. Zde na otázku nejvyššího dosaženého vzdělání odpovědělo celkem 588 respondentek. Tabulka 16 zobrazuje rozložení odpovědí tří skupin žen dle preferenční teorie. Ženy orientované na zaměstnání mají opět ze všech tří skupin typologie největší zastoupení u vysokoškolského vzdělání, a to 47,62 %. Naopak mají ze všech tří skupin nejmenší relativní zastoupení u základního, nedokončeného a středoškolského vzdělání bez maturity. Konkrétně ze 4,76 %. Ženy adaptivní mají největší relativní zastoupení u vysokoškolského vzdělání (40,27 %) a nejmenší relativní zastoupení u základního, nedokončeného a středoškolského vzdělání bez maturity (25,18 %). Ženy orientované na rodinu mají největší relativní zastoupení u středoškolského vzdělání s maturitou (40,24 %).

Graf 3 ilustruje tři skupiny žen dle preferenční teorie v rámci kategorií nejvyššího dosaženého vzdělání odděleně pro dvě skupiny generací. V porovnání starší kohorty s mladší kohortou adaptivních žen je vidět rozdíl. Starší generace žen měla největší zastoupení u středoškolského vzdělání s maturitou, zatímco ta mladší generace má již největší zastoupení u vysokoškolského vzdělání. Dále je u adaptivních žen možné vidět, že u mladší generace narostl podíl žen se základním, nedokončeným a středoškolským vzděláním bez maturity a klesl podíl žen se středoškolským vzděláním s maturitou. U žen orientovaných na zaměstnání starší generace převažovalo zastoupení žen s vysokoškolským vzděláním. Avšak u mladší generace tomu již tak není. U mladší generace se snížil podíl žen se základním, nedokončeným a středoškolským vzděláním bez maturity a zvýšil se podíl žen se středoškolským vzděláním s maturitou. Starší generace žen orientovaných na rodinu měla největší zastoupení u základního, nedokončeného a středoškolského vzdělání bez maturity. U mladší generace žen narostl podíl žen se středoškolským vzděláním s maturitou.

Tabulka 16: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle nejvyššího dosaženého vzdělání v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1977–1990 v České republice

Orientované na:		Základní a nedokončené vzdělání + středoškolské bez maturity	Středoškolské vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání	Celkem
Zaměstnaní	absolutní č.	1	10	10	21
	relativní č.	4,76 %	47,62 %	47,62 %	100 %
Adaptivní ženy	absolutní č.	111	153	178	442
	relativní č.	25,18 %	34,55 %	40,27 %	100 %
Rodinu	absolutní č.	35	50	40	125
	relativní č.	27,76 %	40,24 %	32,00 %	100 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS, N=588

Graf 3: Rozložení žen dle typů odvozených z preferenční teorie v rámci kategorií nejvyššího dosaženého vzdělání a odděleně pro generace 1966–1976 a 1977–1990

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v Excelu

Do analýzy kontingenční tabulky, jak u generace žen 1966–1976, tak za obě generace dohromady, jsou použity pouze ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu. Ženy orientované na zaměstnání jsou z analýzy vynechány z důvodu nízkého počtu respondentek. Výsledky analýzy kontingenční tabulky za generaci žen 1966–1976 lze nalézt v tabulce 17. To, kde se nachází vztah mezi proměnnými, ukazují adjustovaná rezidua, která jsou větší než 1,96 nebo menší než -1,96 (Mareš P. a kol 2015). V této tabulce lze nalézt vztah u adaptivní žen a žen orientovaných na rodinu se základním, nedokončeným nebo středoškolským vzděláním bez maturity a u středoškolského vzdělání s maturitou. Adaptivní ženy mají statisticky významně méně jako nejvyšší dosažené vzdělání základní, nedokončené nebo středoškolské bez maturity. Naopak ženy orientované na

rodinu mají statisticky významně více toto vzdělání jako nejvyšší dosažené. Adaptivní ženy mají na rozdíl od žen orientovaných na rodinu statisticky významně více jako nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou.

Tabulka 17: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a nejvyššího dosaženého vzdělání, 1966–1976

			Nejvyšší dosažené vzdělání		
			Základní, nedokončené vzdělání + středoškolské bez maturity	Středoškolské vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání
Typologie	Adaptivní ženy	řádková %	39,50 %	43,38 %	17,12 %
		Adjustovaná rezidua	-3,20	2,24	1,32
	Ženy orientované na rodinu	řádková %	40,90 %	36,36 %	12,07 %
		Adjustovaná rezidua	3,20	-2,24	-1,32

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

Výsledky kontingenční tabulky za obě generace dohromady jsou zobrazeny v tabulce 18. Lze zde nalézt vztah u adaptivních žen a žen orientovaných na rodinu se základním, nedokončeným nebo středoškolským vzděláním bez maturity. Adaptivní ženy mají statisticky významně méně jako nejvyšší dosažené vzdělání základní, nedokončené nebo středoškolské vzdělání bez maturity. Naopak ženy orientované na rodinu mají statisticky významně více jako nejvyšší dosažené vzdělání základní, nedokončené nebo středoškolské vzdělání bez maturity. V tabulce se vyskytuje hodnota adjustovaného rezidua 1,86, tato hodnota se velice blíží k hodnotě 1,96, proto se jimi tato část bude také orientovat. Co se týče vysokoškolského vzdělání, tak tuto odpověď adaptivní ženy statisticky významně více označovaly jako jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Zatímco ženy orientované na rodinu statisticky významně méně tuto odpověď označovaly jako jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Ve výsledku ženy orientované na rodinu častěji uváděly, že jejich nejvyšší dokončené vzdělání je základní, a méně častěji označovaly vysokoškolské vzdělání jako jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Zatímco adaptivní ženy označovaly méně častěji základní nebo nedokončené vzdělání za jejich nejvyšší dosažené vzdělání. A častěji odpovídaly, že jejich nejvyšší vzdělání je vysokoškolské. Avšak z důvodu nízkého počtu respondentek u základního a nedokončeného vzdělání nelze jednoznačně označit, že ženy orientované na rodinu mají nižší dosažené vzdělání než ženy adaptivní. Z tohoto důvodu nelze na těchto datech hypotézu vyvrátit či potvrdit.

Tabulka 18: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a nejvyššího dosaženého vzdělání, 1960–1990

		Nejvyšší dosažené vzdělání			
		Základní, nedokončené vzdělání + středoškolské bez maturity	Středoškolské vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání	
Typologie	Adaptivní ženy	řádková %	32,27 %	38,98 %	28,75 %
		Adjustovaná rezidua	-2,51	0,74	1,86
	Ženy orientované na rodinu	řádková %	40,90 %	36,36 %	22,73 %
		Adjustovaná rezidua	2,51	-0,74	-1,86

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

8.3 Vztah mezi preferencemi žen a plánovaným počtem dětí

Tato část se podrobněji věnuje analýze vztahu mezi preferencemi žen a plánovaným počtem dětí. Proměnné jsou rozděleny na dvě již výše zmíněné kohorty (starší a mladší). Opět je zde použita kontingenční tabulka. Ve starší kohortě žen odpovědělo na otázku, kolik plánují mít dětí, celkem 575 žen. Z toho 21 žen orientovaných na zaměstnání, 116 žen orientovaných na rodinu a 438 adaptivních žen (viz tabulka 19).

V tabulce 19 je možné vidět rozložení absolutních i relativních četností plánovaného počtu dětí. Ženy orientované na zaměstnání mají nevyšší podíl u plánovaného počtu dvou dětí, a to ze 47,61 %. Tyto ženy mají ze všech tří skupin typologie nejvyšší podíl těch, které neplánují žádné děti (25,78 %). Adaptivní ženy mají nejvyšší podíl u plánovaného počtu dvou dětí (59,5 %) a nejmenší u žádného dítěte (7,52 %). Ženy orientované na rodinu mají největší relativní zastoupení u plánovaného počtu dvou dětí (60,33 %) a nejnižší podíl zastoupení mají ženy, které neplánují žádné děti (4,66 %).

Tabulka 19: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle plánovaného počtu dětí v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1966–1976 v České republice

Orientované na:	Počet dětí:	0	1	2	3+	Celkem
Zaměstnání	absolutní č.	5	2	10	4	21
	relativní č.	23,81 %	9,52 %	47,62 %	19,05 %	100 %
Adaptivní ženy	absolutní č.	33	70	260	75	438
	relativní č.	7,52 %	15,92 %	59,35 %	17,21 %	100 %
Rodinu	absolutní č.	5	13	70	28	116
	relativní č.	4,66 %	10,81 %	60,33 %	24,20 %	100 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

U mladší generace na tuto otázku odpovědělo 588 žen. Z toho 21 žen orientovaných na zaměstnání, 125 žen orientovaných na rodinu a 442 adaptivních žen (viz tabulka 20). U této generace ženy orientované na zaměstnání mají největší relativní zastoupení u plánovaného počtu jednoho dítěte (38,74 %), nejmenší relativní zastoupení zde mají opět u plánování tří a více dětí (8,69 %). Tyto ženy mají znovu největší relativní zastoupení v rámci všech tří skupin typologie u těch, které neplánují žádné děti (19,95 %). Naopak ani jedna z žen orientovaných na rodinu neuvedla, že neplánuje děti. Tyto ženy nejčastěji uváděly, že plánují dvě děti, a to konkrétně z 63,30 %. Analýza kontingenční tabulky se bude dále věnovat pouze adaptivním ženám a ženám orientovaným na rodinu. A to z důvodu malého počtu respondentek u skupiny žen orientovaných na zaměstnání.

Tabulka 20: Absolutní a relativní četnosti zastoupení žen dle plánovaného počtu dětí v rámci typů žen dle preferenční teorie v generaci 1977–1990 v České republice

Orientované na:	Počet dětí:	0	1	2	3+	Celkem
Zaměstnání	absolutní č.	4	8	7	2	21
	relativní č.	19,95 %	38,74 %	32,62 %	8,69 %	100 %
Adaptivní ženy	absolutní č.	8	74	281	79	442
	relativní č.	1,84 %	16,82 %	63,43 %	17,91 %	100 %
Rodinu	absolutní č.	-	12	79	34	125
	relativní č.	-	9,22 %	63,30 %	27,48 %	100 %

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

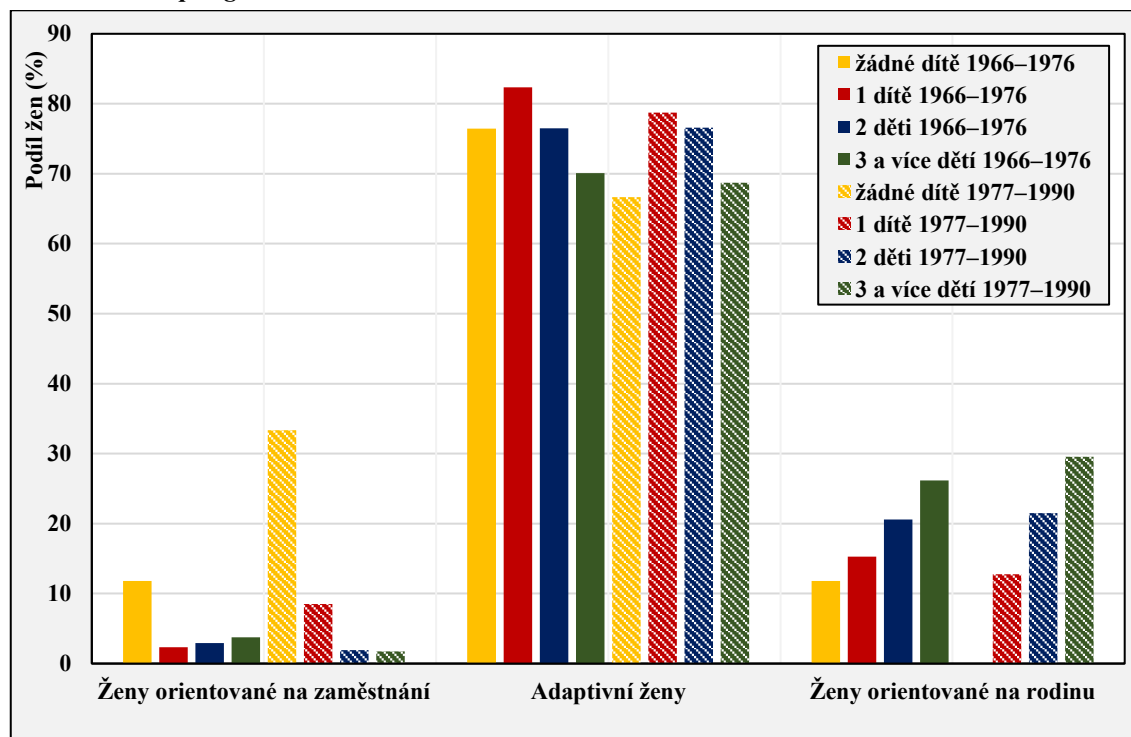
Graf 4 ilustruje porovnání tří skupin žen dle preferenční teorie v rámci kategorií plánovaného počtu dětí odděleně pro dvě skupiny generací. U žen orientovaných na zaměstnání u obou generací relativně nejvíce převažuje, že ženy neplánují žádné děti. Avšak u mladší generace podíl žen, které neplánují žádné děti, narostl. Adaptivní ženy mají u obou generací relativně podobné zastoupení. Jen u mladší generace klesl podíl žen, které neplánují žádné děti. Ženy orientované na rodinu mají také u obou generací relativně podobné rozložení. Avšak žádná žena mladší generace neuvedla, že neplánuje děti.

Tabulka 21 interpretuje výsledky kontingenční tabulky za generaci žen 1977–1990. Vztah se projevuje u adaptivních žen a žen orientovaných na rodinu u plánovaného počtu jednoho dítěte a tří a více dětí. Adaptivní ženy na rozdíl od žen orientovaných na rodinu statisticky významně více plánují jedno dítě. Naopak ženy orientované na rodinu na rozdíl od adaptivních žen statisticky významně více plánují tři a více dětí.

Výsledky analýzy kontingenční tabulky za obě generace dohromady lze nalézt v tabulce 22. Vztah lze opět nalézt tam, kde jsou adjustovaná rezidua větší než 1,96 a menší než -1,96. V této tabulce se to konkrétně týká čtyř míst. Ženy orientované na rodinu statisticky významně méně plánují jedno dítě. Avšak adaptivní ženy v tomto případě statisticky významně více plánují jedno dítě. Odpovědi tří a více dětí statisticky významně více označují ženy orientované na rodinu. Naopak tuto odpověď statisticky významně méně označují adaptivní ženy. Ve výsledku ženy orientované na rodinu častěji uváděly, že plánují tři a více dětí, naopak méně častěji označovaly, že plánují jedno dítě. Avšak adaptivní ženy na rozdíl od těch orientovaných na rodinu častěji

označovaly, že plánují jedno dítě. Ale naopak méně označovaly, že plánují tři a více dětí. Lze tedy říci, že ženy orientované na rodinu častěji plánují více dětí než ženy adaptivní.

Graf 4: Rozložení žen dle typů odvozených z preferenční teorie v rámci kategorií plánovaného počtu dětí a odděleně pro generace 1966–1976 a 1977–1990

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v Excelu

Tabulka 21: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a plánovaného počtu dětí, 1977–1990

		Počet plánovaných dětí				
		0	1	2	3+	
Typologie	Adaptivní ženy	řádková %	1,81 %	16,78 %	63,49 %	17,91 %
		Adjustovaná rezidua	1,52	1,97	0,06	-2,29
	Ženy orientované na rodinu	řádková %	0,00 %	9,60 %	63,20 %	27,20 %
		Adjustovaná rezidua	-1,52	-1,97	-0,06	2,29

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

Tabulka 22: Kontingenční tabulka proměnných typologie žen a plánovaného počtu dětí, 1960–1990

		Počet plánovaných dětí				
		0	1	2	3+	
Typologie	Adaptivní ženy	řádková %	4,66 %	16,38 %	61,43 %	17,52 %
		Adjustovaná rezidua	1,78	2,45	-0,18	-2,89
	Ženy orientované na rodinu	řádková %	2,08 %	10,00 %	62,03 %	25,83 %
		Adjustovaná rezidua	-1,78	-2,45	0,18	2,89

Zdroj: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

8.4 Vztah mezi preferencemi žen a časováním plodnosti

V této části jsou podrobněji popsána data, která jsou podstatná pro vysvětlení vztahu mezi preferencemi žen a časováním plodnosti. Konkrétněji se tato část zabývá otázkou, zda ženy orientované na zaměstnání plánují první dítě později než ženy orientované na rodinu a ženy adaptivní. A naopak, zda ženy orientované na rodinu plánují první dítě dříve než ženy orientované na zaměstnání a ženy adaptivní. Analýza dat je opět rozdělena podle dvou generací z důvodu odlišných reprodukčních vzorců.

U starší generace žen na otázku plánovaného věku při narození prvního dítěte odpovědělo celkem 562. Z toho 17 žen orientovaných na zaměstnání, 431 adaptivních žen a 114 žen orientovaných na rodinu (viz tabulka 23). Na tuto otázku neodpovědělo celkem 13 žen. Ženy orientované na zaměstnání uvedly jako nejvyšší věk při narození prvního dítěte 35, zatímco ženy orientované na rodinu uvedly 33 let a u žen adaptivních byl nejvyšší věk 36 let. Jako nejnižší věk při narození prvního dítěte se vyskytuje u žen adaptivních a je to 17 let.

V tabulce 23 je dále možné vidět průměrný plánovaný věk při narození prvního dítěte dle typologie žen a generace 1966–1976. Průměrný plánovaný věk u adaptivních žen je 22,3 a s 95% pravděpodobností se v tomto intervalu 22,6–23,3 nachází průměr. Ženy orientované na zaměstnání mají průměrný plánovaný věk 23,6 let. U těchto žen se s 95% pravděpodobností nachází v intervalu 20,8–26,4 průměr. Interval je takto široký z důvodu malého počtu respondentek v kategorii orientovaných na zaměstnání. Ženy orientované na rodinu plánují narození svého prvního dítěte průměrně ve věku 24 let. S 95% pravděpodobností se v intervalu 23,38–24,62 nachází průměr plánovaného věku při narození prvního dítěte u žen orientovaných na rodinu v generaci 1966–1976. Ve výsledku tedy ženy orientované na zaměstnání v generaci 1966–1976 plánují narození prvního dítěte v nižším věku než ženy orientované na rodinu. Avšak výsledek není nijak rozhodující, jelikož tento rozdíl může způsobovat fakt, že žen orientovaných na zaměstnání je málo na to, aby se něco prokázalo.

Tabulka 23: Popisná charakteristika dat generace 1966–1976

	Průměr 95% interval spolehlivosti (Dolní) (Horní)	Medián	Minimální hodnota	Maximální hodnota	Absolutní četnosti
Zaměstnání	23,63 (20,84) (26,42)	20,00	18	35	17
Adaptivní	22,93 (22,61) (23,25)	22,64	17	36	431
Rodinu	24,00 (23,38) (24,62)	25,00	18	33	114

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

U mladší generace žen odpovědělo na otázku plánovaného věku při narození prvního dítěte celkem 577 žen. Z toho žen orientovaných na rodinu odpovědělo 17, 125 žen orientovaných na rodinu a 435 žen adaptivních (viz tabulka 24). Na otázku neodpovědělo celkem 11 žen. Nejvyšší plánovaný věk narození prvního dítěte uvedly ženy orientované na rodinu a to konkrétně 38 let. Naopak nejnižší plánovaný věk se vyskytuje u adaptivních žen (15 let).

Ženy orientované na zaměstnání plánují narození prvního dítěte průměrně ve věku 29,5, později než ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu. S 95% pravděpodobností se v intervalu 27,2–31,9 nachází průměrný plánovaný věk žen orientovaných na zaměstnání. Adaptivní ženy plánují narození prvního dítěte průměrně o něco dříve než ženy orientované na zaměstnání, a to konkrétně ve věku 26,2 let. V intervalu 25,9–26,6 se s 95% pravděpodobností nachází průměrný plánovaný věk adaptivních žen. Ženy orientované na rodinu plánují narození prvního dítěte dříve než ženy v ostatních skupinách. Tyto ženy plánují první dítě průměrně ve 25,8 let. S 95% pravděpodobností se v intervalu 25,1–26,4 nachází průměrný plánovaný věk narození prvního dítěte u žen orientovaných na rodinu.

Při porovnání obou generací je možné vidět, že ženy orientované na zaměstnání narozené v letech 1966–1976 plánovaly narození prvního dítěte v nižším věku než ženy orientované na zaměstnání narozené v letech 1977–1990. Dokonce tyto ženy v generaci 1966–1976 plánovaly první dítě dříve než ženy orientované na rodinu v generaci 1966–1976. Průměrný plánovaný věk narození prvního dítěte se relativně neměnil v rámci žen orientovaných na rodinu u obou generací. Zatímco tyto ženy narozené v letech 1966–1976 měly průměrný věk 24 let, tak ženy narozené v letech 1977–1990 měly průměrný věk 25,8.

Tabulka 24: Popisná charakteristika dat generace 1977–1990

	Průměr (95% interval spolehlivosti) (Dolní) (Horní)	Medián	Minimální hodnota	Maximální hodnota	Absolutní četnosti
Zaměstnání	29,53 (27,20) (31,85)	30,00	20	35	17
Adaptivní	26,23 (25,88) (26,59)	26,00	15	35	435
Rodinu	25,76 (25,09) (26,44)	25,00	18	38	125

Zdroj dat: Výběrové šetření Ženy 2016, vlastní zpracování v SPSS

Kapitola 9

Diskuse

V této práci je typologie žen dle preferenční teorie vytvořena podle upravené operacionalizace od Rabušice a Chromkové Manea (2014), kteří ale vycházejí z operacionalizace od Catherine Hakimové. Je zde použita stejná sada otázek jako měl Rabušic a Chromková Manea (2014). Rabušicovi a Chromkové Manea v roce 2014 vyšla jako nejčetnější skupina žen orientovaných na rodinu. Své výsledky z roku 2014 porovnávají s výsledky z roku 2007, kdy jim vyšla jako nejčetnější skupina žen adaptivních. Zdůvodňují to tak, že v roce 2014 měli data za ženy, které se narodily v letech 1956–1971 a většina z nich měla již tou dobou ukončené reprodukční období. Také tyto ženy žily většinu svého života v době komunismu, „kdy byla silně zakořeněná ideologie rodiny, která mimo jiné zdůrazňovala, že mít a vychovávat děti je povinností vůči společnosti“ (Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 61). V roce 2007 se dotazovali žen, které se narodily v letech 1965–1985. Rabušic a Chromková Manea (2014) uvádí, že tato skupina žen „vyrůstala již v prostředí formovaném paradigmatem druhého demografického přechodu“ (Rabušic a Chromková Manea, 2014, str. 61). A proto v roce 2007 převládala skupina žen adaptivních (Rabušic a Chromková Manea, 2014). Avšak v období komunismu byla povinnost pracovat, a tak ženy musely skloubit zaměstnání a rodinný život. Dalším z důvodů může být, že v roce 2007 použili původní operacionalizaci od Hakimové a identifikovali pouze tři skupiny žen, tedy chyběla skupina nekonzistentních žen. Výsledek mohl být ovlivněný tím, že ženy, které teprve realizovaly svou plodnost, se zařadily mezi adaptivní a tím mohla být skupina adaptivních žen uměle vytvořena jako nejčetnější.

Po aplikaci typologie žen dle preferenční teorie na datech výběrového šetření Ženy 2016 vycházejí odlišné výsledky od těch, které publikoval Rabušic a Chromková Manea v roce 2014. Ve výběrovém šetření Ženy 2016 vychází jako nejčetnější skupina žen adaptivních, zatímco u Rabušice a Chromkové Manea to byla skupina žen orientovaných na rodinu. Jedním z důvodů rozdílných výsledků mohou být odlišná data, která jsou použita v této práci a v práci u Rabušice a Chromkové Manea (2014). Dalším důvodem může být fakt, že ve výběrovém šetření Ženy 2016 jsou ženy, které byly narozeny v letech 1966–1990. Jedná se tedy o ženy ve věku 26–50 let. A tedy ještě většina z nich nemá ukončené reprodukční období. Rabušic a Chromková Manea (2014) vycházeli z dat, kde již velké část žen měla ukončené reprodukční období a tím pádem již většina z nich má dítě/děti. Tyto ženy mohly být při vyplňování dotazníku ovlivněny tím, čím si v životě prošly, a nerozhodovaly se podle svých preferencí. Příkladem může být žena, která má preference směřující k rodinnému životu a poté, co otěhotní, zjistí, že z důvodu nedostatku financí

musí místo mateřské dovolené chodit do zaměstnání. Zde se tedy už nejedná o to, co žena preferuje nebo jaké má hodnoty, ale jak se dané situaci musí přizpůsobit. A navzdory svým hodnotám

a preferencím chodí do zaměstnání namísto toho, aby byla doma a pečovala o svou rodinu. Dále se v těchto datech objevují dvě generace s odlišným časováním plodnosti. Ve starší kohortě jsou ženy narozené v letech 1966–1976 a v mladší kohortě jsou ženy narozené v letech 1977–1990.

První hypotéza, zda ženy orientované na rodinu mají častěji nižší úroveň vzdělání, než ženy adaptivní, je testována za pomoci kontingenční tabulky hned třikrát. Poprvé za ženy generace 1966–1976, podruhé za ženy generace 1977–1990 a potřetí za všechny generace dohromady. Ve všech třech případech jsou v kontingenční tabulce data pouze za ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu. Ženy orientované na zaměstnání jsou z důvodu malého počtu respondentek z analýzy vynechány. Mezi proměnnými u generace žen 1966–1976 je prokázán slabý vztah, který se projevuje u základního, nedokončeného a středoškolského vzdělání bez maturity a středoškolského vzdělání s maturitou u obou skupin žen preferenční teorie. U žen generace 1977–1990 nebyl prokázán žádný vztah. Co se týče výsledků všech generací dohromady, tak zde se nachází podobný vztah jako u žen generace 1966–1990. Na datech výběrového šetření Ženy 2016 se prokázalo, že generace žen 1966–1976 orientovaných na rodinu má častěji nižší vzdělání než ženy adaptivní. U všech generací dohromady mají adaptivní ženy častěji jako nejvyšší dosažené vzdělání to vysokoškolské.

Druhá analyzovaná hypotéza, zda ženy orientované na zaměstnání plánují nejčastěji žádné nebo jedno dítě, je testována pomocí kontingenční tabulky. Opět je testována třikrát, jak za každou generaci zvlášť, tak za všechny generace dohromady. Avšak ani do všech těchto kontingenčních tabulek nebyly zahrnuty ženy orientované na zaměstnání z důvodu nízkého počtu respondentek. U generace žen 1966–1976 není mezi proměnnými prokázán žádný vztah. U generace žen 1977–1990 je prokázán slabý vztah mezi adaptivními ženami, ženami orientovanými na rodinu a plánovaným počtem dětí. Vztah se projevuje u obou skupin žen u jednoho dítěte a u tří a více dětí. Stejný vztah lze nalézt i v kontingenční tabulce za všechny generace dohromady. Jelikož ženy orientované na zaměstnání nejsou zahrnuty do analýzy nelze hypotézu potvrdit ani zamítnout. Avšak na základě výsledků kontingenční tabulky, jak u generace žen 1977–1990, tak za obě generace dohromady, lze tvrdit, že se na datech výběrového šetření Ženy 2016 prokázal i jiný vztah. Ženy orientované na rodinu častěji plánují více dětí než adaptivní ženy. A naopak adaptivní ženy častěji plánují méně dětí než ženy orientované na rodinu. Lze tedy na základě výsledků kontingenční tabulky tvrdit, že ženy orientované na rodinu plánují více dětí než adaptivní ženy.

Třetí a čtvrtá hypotéza se zabývá vztahem mezi preferencemi žen a časováním plodnosti. Znění třetí hypotézy je následující: Ženy orientované na zaměstnání plánují narození prvního dítěte později než ženy orientované na rodinu a adaptivní ženy. A čtvrtá hypotéza zní: Ženy orientované na rodinu plánují děti dříve než ženy, které jsou adaptivní a orientované na zaměstnání. Vztah mezi proměnnými je testován za pomoci průměru a je následně porovnáván mezi dvěma generacemi typologie žen. V generaci 1966–1976 ženy orientované na zaměstnání plánovaly narození svého prvního dítěte dříve než ženy orientované na rodinu, avšak ne dříve než ženy adaptivní. V mladší generaci žen 1977–1990 ženy orientované na zaměstnání plánují

narození svého prvního potomka později než ženy orientované na rodinu a ženy adaptivní. Třetí hypotézu lze potvrdit pouze u žen generace 1977–1990. U generace žen 1966–1976 je třetí hypotéza zamítnuta. Zároveň ženy orientované na rodinu v generaci 1966–1976 plánují narození svého prvního potomka později než ženy orientované na zaměstnání a ženy adaptivní. Mladší generace (1977–1990) žen orientovaných na rodinu plánuje narození svého prvního potomka dříve než ženy orientované na zaměstnání a ženy adaptivní. Čtvrtá hypotéza u generace žen 1966–1976 je na základě výsledků vyvrácena a nelze ji potvrdit. U žen generace 1977–1990 je čtvrtá hypotéza potvrzena. Výsledky mohou být ale opět ovlivněny malým počtem respondentek u žen orientovaných na zaměstnání.

Kapitola 10

Závěr

Tématem bakalářské práce bylo plánování časování a intenzity plodnosti českých žen s ohledem na jejich preference. Preferencemi je myšleno, zda ženy preferují angažovanost na trhu práce, nebo zda spíše upřednostňují rodinný život. Avšak tématem není realizace plodnosti jako taková, ale pouze její samotné plánování. Práce si kladla za cíl nalézt, zda se odlišné preference žen odrážejí již v plánování rodičovství, a to konkrétně z hlediska časování a intenzity plodnosti.

Změny v časování a intenzitě plodnosti žen se začaly projevovat ve druhé polovině dvacátého století ve státech západní Evropy. Catherine Hakimová je britská socioložka, která se snaží vysvětlit diferenciaci plodnosti žen za pomoci preferenční teorie. Preferenční teorie dělí ženy do tří skupin na základě jejich preferencí: ženy orientované na zaměstnání, ženy adaptivní a ženy orientované na rodinu. Hakimová na základě svého výzkumu ve Velké Británii a ve Španělsku uvádí, že ženy orientované na zaměstnání jsou především bezdětné a mají nejčastěji vysokoškolské vzdělání. Adaptivní ženy se snaží skloubit rodinný i kariérní život dohromady. A ženy orientované na rodinu mají nejčastěji nižší úroveň vzdělání a upřednostňují rodinný život na úkor své kariéry. Hakimová také uvádí, že díky preferenční teorii by měla společnost možnost předvídat plodnost žen díky jejich preferencím. V České republice se tuto teorii pokusili ověřit hned dvakrát Rabušic a Chromková Manea (2007, 2014). Při druhém pokusu testování platnosti preferenční teorie v České republice se rozhodli pozměnit operacionalizaci práce a přidat ještě čtvrtou skupinu žen, a to ženy nekonzistentní. Do této kategorie by se měly zařadit ženy, které si ještě nejsou jisté, kam jejich preference směřují. Rabušic a Chromková Manea se domnívali, že se do kategorie žen adaptivních zařazovaly i ženy, které si ještě nejsou jisté svými preferencemi a nejen ženy, které chtějí skloubit rodinný život s kariérou.

Typologie preferenční teorie na datech výběrového šetření Ženy 2016 vyšla odlišně než u Rabušice a Chromková Manea (2014). Nejdříve byla typologie testovaná v analytické části jako celek za ženy narozené v letech 1966–1990 a následně byla porovnáována mezi dvěma generacemi s odlišným časováním plodnosti (1966–1976 a 1977–1990). Rozložení četností mezi čtyřmi kategoriemi žen bylo jak za všechny generace, tak v porovnání dvou generací, podobné. Co se týče typologie u žen za všechny generace, tak nejčetnější kategorií jsou ženy adaptivní (72,4 %), jako druhé ženy orientované na rodinu (20,4 %), následně ženy orientované na zaměstnání (3,6 %) a jako poslední ženy nekonzistentní (1,8 %). Následující odstavce se zabývají

výzkumnými otázkami, vycházejícími z preferenční teorie, které byly vytyčeny v analytické části této práce.

První výzkumná otázka, kterou se analytická část práce zabývá, je následující: *Jaký je vztah mezi preferencemi žen a jejich nejvyšším dosaženým vzděláním?* Catherine Hakimová (2000, 2003) a Rabušic a Chromková Manea (2007, 2014) prokázali, že mezi preferencemi žen a jejich nejvyšším dosaženým vzděláním existuje vztah. A to takový, že ženy orientované na zaměstnání nejčastěji mají vysokoškolské vzdělání, a naopak ženy orientované na rodinu mají nejčastěji základní vzdělání. Je to způsobeno tím, že ženy orientované na rodinu mají jako hlavní prioritu děti a rodinu, a tedy upřednostní založení rodiny nad budováním své vlastní kariéry (jako například studium vysoké školy). Zatímco ženy orientované na zaměstnání věnují velkou část svého života budování kariéry a různému vzdělávání pro zvýšení své kvalifikace a následnému umístění na trhu práce. Na datech výběrového šetření Ženy 2016 se ukazuje, že se i zde vyskytuje podobný vztah jako u Hakimové a Rabušice a Chromkové Manea. Ženy, které preferují rodinný život, mají skutečně nejčastěji základní, nedokončené nebo středoškolské vzdělání bez maturity, tak jak uvádí Hakimová (2000, 2003) a Rabušic a Chromková Manea (2007, 2014).

Druhá výzkumná otázka této práce zní: *Jak se projevují odlišné preference českých žen v otázce plánovaného počtu dětí?* Každá žena si plánuje počet dětí na základě svých hodnot a preferencí. Catherine Hakimová tvrdí, že ženy orientované na zaměstnání mají méně dětí než ostatní ženy. Avšak Rabušic a Chromková Manea (2007) uvádí, že se jim tato hypotéza nepodařila potvrdit. Tvrzení Hakimové by mohlo být platné i v opačném případě. Tedy, že ženy orientované na rodinu plánují více dětí než ženy orientované na zaměstnání a adaptivní ženy. Analytická část se pokouší ověřit, zda se toto projevuje již v plánování počtu dětí. Výsledky analýzy kontingenční tabulky ukázaly, že ženy orientované na rodinu skutečně plánují více dětí než ženy adaptivní.

Třetí a poslední výzkumná otázka zní: *Jak souvisí časování plodnosti s preferencí životního stylu žen?* Rychtaříková (2003) a Hašková (2009) uvádí, že vysokoškolsky vzdělané ženy plánují narození prvního potomka později než ženy, které mají nižší vzdělání. Ve výběrovém šetření jsou dvě generace žen s odlišným časováním plodnosti. Ženy orientované na zaměstnání narozené v letech 1966–1976 plánují narození svého potomka průměrně ve věku 23,6 roku. Zatímco ženy orientované na rodinu plánují narození svého prvního potomka ve 24 letech. Důvodem může opět být malé zastoupení žen orientovaných na zaměstnání. U generace žen narozených v letech 1977–1990 je výsledek jiný. Zde ženy preferující rodinný život plánují narození prvního dítěte průměrně ve 25,8 roku. Naopak ženy preferující kariéru plánují narození prvního dítěte ve věku 29,5 roku.

Cílem bakalářské práce bylo nalézt, zda se odlišné preference žen odrážejí v plánování rodičovství z hlediska časování a intenzity plodnosti. Odlišné preference žen se skutečně odrážejí v plánování rodičovství. Lze to sledovat již u plánování počtu dětí. Ženy preferující rodinný život skutečně plánují více dětí než ostatní ženy. Co se týče časování plodnosti, tak mladší generace žen (1977–1990) preferující rodinný život skutečně plánuje narození prvního dítěte dříve (25,8 roku) než ženy preferující kariéru (29,5 roku).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- CHARLES, Nickie a JAMES Emma, 2003. Gender and work orientations in conditions of job insecurity. *The British journal of sociology*. 54(2). str. 239–259.
- Český statistický úřad, 2021 [online]. Demografické ročenky (pramenná díla) 1990–2009. Praha: Český statistický úřad [cit. 28.05.2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie_2009_1990>
- Český statistický úřad, 2021 [online]. Demografické ročenky (pramenná díla) 2010–2019. Praha: Český statistický úřad [cit. 28.05.2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie>
- Český statistický úřad, 2017 [online]. Metodické poznámky. Praha: Český statistický úřad [cit. 19.03.2022]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/61566220/13006718m.pdf/ef0ebdfd-7d59-4e80-bb03-42cca517d83e?version=1.0>>
- FREJKA, Tomáš, 2008 [online]. Birth regulation in Europe: Completing the contraceptive revolution. *Demographic Research* 19, str. 73-84 [cit. 30.1.2022]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/26566138_Overview_Chapter_3_Birth_regulation_in_Europe_Completing_the_contraceptive_revolution>
- HAKIM, Catherine, 2000. *Work-lifestyle choices in the 21st Century: preference theory*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-924209-9.
- HAKIM, Catherine, 2003. A new approach to explaining fertility patterns: preference theory. *Population and Development review*. Vol. 29, No. 3, str. 349–374.
- HAŠKOVÁ, Hana, 2007. „Doma, v jeslích nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti v kontextu změn na trhu práce, sociálních politik a veřejných diskurzů mezi lety 1945–2006.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8(2). 15–26.
- HAŠKOVÁ, Hana, 2009. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. Str. 267. ISBN 978-80-7419-020-9.
- HAŠKOVÁ, Hana a LINKOVÁ Marcela, 2002. Podmínky na trhu práce a jejich dopad na fungování rodiny. Str. 27–58. In: ČERMÁKOVÁ, Marie, HAŠKOVÁ Hana, KRÍŽKOVÁ Alena, LINKOVÁ Marcela a MAŘÍKOVÁ Hana. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v české společnosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-026-5. Dostupné z: <<https://www.soc.cas.cz/publikace/podminky-harmonizace-prace-rodiny-v-cr>>

- KLUFOVÁ, Renata a POLÁKOVÁ Zuzana, 2010. Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-546-5.
- KOCOURKOVÁ, Jiřina, 2006. Populační klima a rodinná politika v České republice po roce 1989 v evropském kontextu. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova.
- KOCOURKOVÁ, Jiřina. 2008. Současný „baby-boom“ v České republice a rodinná politika. Demografie. 50, 240–249. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20565039/180308q4.pdf/01957ad4-56c0-436a-98f9-875160edb9ec?version=1.0>>
- KOCOURKOVÁ, Jiřina, 2009. Mít či nemít děti? In: KALIBOVÁ, Květa, Zdeněk PAVLÍK a Alena VODÁKOVÁ ,ed. Demografie (nejen) pro demografy. Vydání 3. Praha: Sociologické nakladatelství. str. 226–236. Sociologické pojmosloví. ISBN: 978-80-7419-012-4.
- KOCOURKOVÁ, Jiřina, 2016. Relationship between abortion and contraception: a comparative socio-demographic analysis of Czech and Slovak populations. Women and Health. Taylor and Francis Group. 56., 8. 885-905.
- KŘEŠŤANOVÁ, Jana a KURKIN Roman, 2020. Populační vývoj v České republice v roce 2019. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje. [online]. Praha: Český statistický úřad. 62, (3). str. 159–181. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/344796850_Populacni_vyvoj_v_Ceske_republice_v_roce_2019>
- KŘEŠŤANOVÁ, Jana, KURKIN Roman a NĚMEČKOVÁ Michaela, 2017. Populační vývoj v České republice v roce 2016. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje. [online]. Praha: Český statistický úřad. 59. str. 187–206. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/46203816/krestanova.pdf/6c51b1fd-6c5e-4030-9727-937340f8eae?version=1.0>>
- KŘEŠŤANOVÁ, Jana, KURKIN Roman a ŠAUFUSOVÁ Markéta, 2018. Population development in the Czech republic in 2017. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje. [online]. Praha: Český statistický úřad. 60. str. 313–332. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61449036/13005318q4_313-332.pdf/086bbb07-0584-49a1-9a2a-61a2362f2ad5?version=1.0>
- KUČERA, Milan, 2008. Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky. Demografie. 50, 230–239. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20565039/180308q4.pdf/01957ad4-56c0-436a-98f9-875160edb9ec?version=1.0>>
- KURKIN, Roman a NĚMEČKOVÁ Michaela, 2015. Populační vývoj v České republice v roce 2014. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje. [online]. Praha: Český statistický úřad. 52. str. 213–230. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20555393/13005315q3.pdf/05492ae5-7188-4275-8372-c83b23f9821f?version=1.1>>

- KURKIN, Roman, Michaela NĚMEČKOVÁ a Terezie ŠTYGLEROVÁ, 2016. Population development in the Czech republic in 2015. *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*. [online]. Praha: Český statistický úřad. 58. str. 299–319. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/33199353/kurkin.pdf/c311e600-45ec-4247-b5e0-55579626c7ef?version=1.0>
- LESTHAEGHE, Ron, 2010. The unfolding story of second demographic transition. *Population and development review*. 36(2). 211–251.
- MAREŠ, Petr, RABUŠIC Ladislav, SOUKUP Petr, 2015. Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6362-4.
- MCRAE, Susan, 2003. Constraints and choices in mothers employment careers: A consideration of Hakim's preference theory. *The British journal of sociology*. 54(3). Str. 317–338.
- PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ, 1986. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986.
- PLASOVÁ, Blanka, 2012. Zaměstnavatelé a nerovnováha mezi prací a rodinou. Brno. Disertační práce. Masarykova Univerzita.
- POLESNÁ, Helena, KOCOURKOVÁ Jiřina, 2016 [online]. Je druhý demografický přechod stále relevantní koncept pro evropské státy? *Geografie*. 121, 3, 390–418. Dostupné z: <https://geografie.cz/media/pdf/geo_2016121030390.pdf>
- PŘEDPIS 88/1945 Sb. Ze dne 17. října 1945. Dekret presidenta republiky o všeobecné pracovní povinnosti. In: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=88&r=1945>>
- PŘEDPIS 70/1958 Sb. Ze dne 10. listopadu 1958. Zákon o úkolech podniků a národních výborů na úseku péče o pracovní síly. In: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=70&r=1958>>
- RABUŠIC, Ladislav a CHROMKOVÁ MANEA Beatrice Elena, 2007. Preferenční teorie Hakimové v českém kontextu. *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*. 49, (2). str. 77–86.
- RABUŠIC, Ladislav a CHROMKOVÁ MANEA Beatrice Elena, 2014. Plodnost a preferenční teorie v České republice – nové metodologické a empirické poznatky. *Data a výzkum – SDA Info*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 8 (1). 41–62.
- RABUŠIC, Ladislav, CHROMKOVÁ MANEA Beatrice Elena a MRÁZOVÁ Markéta, 2006. Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování. str 57–79. In: *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: František Šalé – ALBERT, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. ISBN 80-7326-104-9.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, 2001. Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In: RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, VYMĚTALOVÁ Simona a HAMPLOVÁ Hana. *Diferenciacie reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav

- AV ČR. str. 10–25. Dostupné z: <<https://www.soc.cas.cz/publikace/diferenciace-reprodukčního-rodinného-chování-v-evropských-populacích>>
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, 2003. Diferenční plodnost v České republice podle rodinného stavu a vzdělání v kohortní perspektivě. Str. 41–83. In: HAMPLOVÁ, Hana, RYCHTAŘÍKOVÁ Jitka a PIKÁLKOVÁ Simona. České ženy: vzdělání, partnerství a rodina. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-040-0.
- SLABÁ, Jitka, 2021. Časování plodnosti napříč generacemi českých žen narozených v letech 1966–1990. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova.
- ŠTYGLEROVÁ, Terezie a NĚMEČKOVÁ Michaela, 2013. Populační vývoj v České republice v roce 2012. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje. [online]. Praha: Český statistický úřad. 55. str. 189–207. [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20555375/180313q3.pdf/92e90323-d046-475d-898d-f8e8fd5025e1?version=1.0>>
- UZEL, Radim a MITLÖHNER Miroslav, 2007. Vybrané otázky lidské sexuality. Hradec Králové. Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-609-9.
- VAN DE KAA, D. J., 1987. Europe's second demographic transition. Population Bulletin, Issue 1, 1–57.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta a FORMÁNKOVÁ Lenka, 2012. „Částečné úvazky v České republice: šance nebo riziko?“ Fórum sociální politiky. 6 (5).17–21. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/04/Vohlidalova-Marta-Castecne-uvazky-v-Ceske-republice_sance-nebo-riziko-FSP_c.-5-2012.pdf>